

אחדות

XXXII. ÉVFOLYAM, 146. SZÁM • 2021. SZEPTEMBER • 500 Ft
5782. TISRI • תשרי תשפ"ב • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

ZSINAGÓGÁK HETE HÁROM ÚJ IMAHÁZAT NYITOTT AZ EMIH

A gengszterraptól
a hászid hip-hopig
Interjú *Nissim Black*-kel

SIFRÁ ÉS PUÁ MODERN UTÓDAI:
bábák és segítő asszonyok egykor és ma

MEGNYITÓK ÉS MULATSÁGOK:
négyoldalas fotómelléklettel

KEDVES OLVASÓ!

Van egy régi vicc, persze már nem emlékszem rá pontosan, úgy-hogy biztos lesz olyan olvasó, aki bosszúsán morog majd, hogy nem is így van, szóval van egy rég vicc arról, hogy egy zsinagógában összevesznek a hívek, hogy az ima egy bizonyos részénél ülni szoktak-e vagy állni. A vérré menő vita hosszú időn át zajlik, mire elhatározzák, hogy megkérdezik a közösség legeslegöregebb tagját, Kohn bácsit. Így aztán küldöttséget menesztenek az öregúrhoz, amiben természetesen az álláspártiak és az ülőpártiak is képviseltetik magukat, és nekiszegezik a kérdést: kinek van igaza, mi az ősi tradíciója a zsinagógának. Jaj, kedveskéim, én már nem emlékszem erre – szabadkozik Kohn bácsi, mire az ülőpártiak kiabálni kezdenek: ugye ülve szoktunk maradni, tessék visszaemlékezni! Az álláspártiak se hagyják magukat, ők is hangosan bizonygatják az igazukat. A hangzavar közepette felragyog Kohn bácsi arca: ez az, ez volt a szokás! Micsoda? – kérdezik a többiek kórusban. Hát, hogy ordibáltunk egymással! – hangzik a felelet.

Az őszi ünnepek – melyeket lassan magunk mögött hagyunk, tele vannak szokásokkal. Van, aki eszik diót, mert jót jelent – és van, aki nem, mert rosszat. Van, ahol gránátalma kerül az asztalra, van, ahol répa, cékla vagy éppen halfej. Esetleg ezek mind, vagy valamilyen kombinációban.

Egy hagyományait és gyökereit vesztett világban, amelyben mi, a holokauszt utáni többedik generáció felnőtünk és neveljük gyerekeinket, nagyon fontos, hogy felkutassuk elődeink hagyományait és továbbvigyük azokat. És éppen ilyen fontos, hogy megteremtjük a magunkéit. Egy újonnan kialakuló közösség nem más, mint egy újonnan születő család. Mindenki hozza a maga szokásait, az ő családjának, közösségének, vidékének a módját, ami aztán a közösen írt új történelem során új, közös hagyományokká alakul.

Amikor régi korok magyar zsidóságáról olvasok (vagy írok), mindig megüt, hogy az emberek elpusztításával és elűzésével eltűntették a közösségekben szövődő hálót is. A rokoni, baráti, üzleti kapcsolatok alkotta rendszert: a felebaráti szeretet informális megnyilvánulásait éppúgy, mint az oktatás, a gyógyítás, a szociális gondoskodás intézményesült kereteit.

Minden zsinagóga, ami megtelik étellel, minden szervezet, ami a zsidó élet valamelyik szegmensében szökken szárba, minden tál étel, amit gondos kezek juttatnak el a szükségét szenvedőknek, minden telefonhívás, ami éppen jókor jön, ezt a széttépett hálót szövöi újra. Sok mindent megtanultunk és újratanultunk önmagunkról, a hagyományainkról az elmúlt évtizedekben. Itt az ideje megtanulnunk valódi sokszínű, de egy szívű, gondoskodó, közösségekké válni.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

Megnyitók és mulatságok

Fotó: Demecs Zsolt

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruach rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Tuna Judit

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

ÚJ ZSINAGÓGÁK, NÖVEKVŐ KÖZÖSSÉG

„Az az álmom, hogy tíz év múlva nemcsak ötven zsinagógánk lesz Budapesten, hanem nem lesz egyetlen zsidó gyerek sem, aki nem ismeri az alefbétet.”

36. oldal

9. oldal

SIFRÁ ÉS PUÁ MODERN UTÓDAI

„Függetlenül attól, hogy ez az első vagy a harmadik szülés, minden nőnek szüksége van időre, hogy felépüljön.”

24. oldal

„ISTEN MINDIG RAJTAM TARTOTTA A KEZÉT”

„Érdekes, hogy amikor engedek a hitemnek, akkor van a legnagyobb sikerem. Amikor sötétebb, gengszteresebb voltam, nem voltam ennyire sikeres.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Hagyomány, hagyomány
- 41 Hírek

REBBE

- 51 Visszatérés a gyökerekhez

HOHMECOLÓ

- 61 Sifrá és Puá modern utódai:
segítség a gyermekágy idején
Chana Deutsch írása
- 91 Sifrák és Puák világszerte
Steiner Zsófia írása
- 111 A bábamesterség – zsidó
bábák a 20. század elején
Czingel Szilvia írása

JIDDISKÁJT

- 141 Recés levelek, vörös vesszők:
mitől kóser egy fűzfajta?
Oberlander Báruach írása
- 181 Az adósságok eltörlése
Naftali Deutsch írása

JUDAPEST ANNO

- 201 A nevezetes pesti zsidó
háromszög másodikja
Cseh Viktor írása

KILE

- 241 „Isten mindig rajtam tartotta a kezét, soha nem engedett túl messzire menni”
Megyeri A. Jonatán írása
- 261 Zsinagógák hete – képriport
- 281 Sóletfesztivál – képriport
- 301 „Már gyerekkoromban
vágytam arra, hogy aktívan
részlet vegyek a judaizmus
terjesztésében”
Wallenstein Róbert interjúja
Stell Jicchákkal, az Újbudai
zsinagóga rabbijával
- 321 Történelmi dráma az Óbudai
Zsinagóga születésnapjára
Wallenstein Róbert írása

MISPÓHE

- 341 Kényeztető gondoskodás
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 361 Új zsinagógák
– növekvő közösség
Köves Slomó írása
- 381 Kecskés Hersel meséje
Dénes Anna meséje

MEGHÁROMSZORÓDOTT A SIRATÓFALHOZ KÜLDÖTT KÍVÁNSÁGCÉDULÁK SZÁMA A KORONAVÍRUS ALATT

Az elmúlt 12 hónapban megháromszorozódott a világ minden tájáról érkező, Istennek címzett és Izraelbe küldött levelek száma, amelyeket a Siratófal repedéseiben helyeznek el.

A koronavírus-járvány miatt a Jeruzsálembé látogató turizmus szinte teljesen leállt, de sokan levélben küldték el kívánságaikat, imáikat és felhívásaikat.

Ezeket az Izraeli Posta juttatja el a Siratófalhoz.

Minden évben több ezer imalevelet tömnek a Siratófal repedéseibe. Ezeket az újévet megelőző bűnbánati szlichot-imák előtt eltávolítják. Az eltávolított cetliket speciális zsákokba teszik, majd sérült vagy leselejtezett szent könyvekkel és dokumentumokkal együtt az Olajfák hegyén temetik el.

IZRAELI-MAGYAR KÖZTULAJDONBA KERÜLTEK AZ ÁRVERÉSRE KÍNÁLT MAGYAR ZSIDÓ IRATOK

Az Izraeli Nemzeti Könyvtár és a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár egy jeruzsálemi aukciósház katalógusában meghirdetett dokumentumokat vásárolt meg közösen, miután azok magántulajdonba kerülése ellen tiltakoztak a zsidó örökség megőrzésével foglalkozó aktivisták és szervezetek.

A felbecsülhetetlen értékű dokumentumok Sátorlajújhely, Miskolc, Ónod, Putnok, Debrecen és Hajdúböszörmény zsidó közösségeinek születési, házassági és temetkezési anyakönyveit, valamint zsidókat érintő egyéb iratait tartalmazzák. Ezek a dokumentumok és információk máshol nem fellelhetők.

A két közgyűjtemény kötelezte magát a dokumentumok digitalizálására és arra, hogy elérhetővé tesz azokat az interneten. A szervezetek munkatársai megköszönték a kutatóknak a nyilvánosság tájékoztatását és segítségüket a zsidó örökség védelmében.

ELHUNYT ZOLTAI GUSZTÁV

Lapzártánk után érkezett a hír, hogy Zoltai Gusztáv, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének (Mazsihisz) korábbi ügyvezető igazgatója vasárnap reggel, életének 87. évében visszaadta lelkét teremtőjének.

Zoltai Gusztáv 1935. július 28-án született Újpesten, a Holokausztot nagy részben Budapesten vészeltte át. 1991 és 2014 között volt a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége ügyvezető igazgatója, egyben a Zsidó Világkongresszus magyarországi elnöke és évekig a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány kuratóriumának társelnöki szerepét töltötte be.

Zoltai Gusztáv végső búcsúztatására 2021. szeptember 20-án, hétfőn 12 órakor került sor a Kozma utcai zsidó temetőben. A gyászszertartáson Oberlander Báruch rabbi mondta a búcsúbeszédet.

Emléke legyen áldott!

BRÜSSZEL IRÁNYT VÁLTANA AZ ANTI-SZEMITIZMUS ELLENI KÜZDELEMBEN

Új irányt kíván szabni az antiszemitizmus elleni stratégiájának az Európai Bizottság, elsősorban az interneten terjedő zsidógyűlölet miatt – mondta augusztus 31-én *Katharina von Schnurbein*, a bizottság antiszemitizmus-ügyi megbízottja a DPA hírügynökségnek nyilatkozva. Schnurbein szerint a kényesnek nyilvánított internetes tartalmak nem minden esetben illegálisak, mégis radikalizálódáshoz vezethetnek.

Az EB június elején elvégzett vizsgálata szerint a koronavírus-járvány kitörése óta tizenháromszorosára nőtt az antiszemita tartalmak száma bizonyos nyelvű online csatornákon.

Az antiszemitizmus elleni küzdelem és a zsidó hitélet támogatásának stratégiája Schnurbein szerint arra kell, hogy ösztönözze az EU-tagállamokat, hogy végrehajtsák az internetes uszítás megfékezésére irányuló uniós célkitűzéseket. Ezt 2018 óta csak három ország tette meg.

VISSZATÉRÉS a gyökerekhez

Isten segítségével

5739. tévét 15. [1979. január 14.]

Brooklyn, N.Y.

A Lubavicsi Nő- és Lánycsoportok 2. Európai Kongresszusa

minden résztvevője számára

London, Anglia

Áldás és üdvözet,

[...]

MIT JELENTENEK A GYÖKEREK?

A kongresszus témája [gyökerek] számos jelentéstartalommal bír. Utal a gyökerek nélkülözhetetlen feladatára a növényvilágban és utal a saját zsidó gyökereinkre is, melyek – bölcseink szavaival élve – az ősapáink és ősananyáink, nemzetünk megalapítói. [...]

A gyökerek biztosítják az életerőt a növények számára, keletkezésük azon pillanatától fogva, amikor a mag gyökeret ereszt. Egész létezésük folyamán a talajból származó, nélkülözhetetlen ásványi anyagokkal és vízzel táplálják a növényt és segítik a teljes kifejlődésében.

Bár a gyökereknek a saját fennmaradásukról, növekedésükről és megerősödésükről is gondoskodniuk kell, a legfőbb feladatuk mégis a növény táplálása és fejlődésének elősegítése. Ezenfelül regeneráló erővel kell ellátniuk a növényt a gyümölcsök, továbbá a gyümölcsök gyümölcseinek megérleléséhez. Mindemellett a gyökerek biztosítanak szilárd talajt és rögzített élőhelyet a növény számára, hogy az erős szelek és az időjárás egyéb viszontagságai ne sodorhassák el.

Ezek a fizikai gyökerek azon alapvető funkciói, melyek a mi, spirituális gyökereinkre is jellemzőek.

SPIRITUÁLIS GYÖKEREINK

A zsidó nép elsődleges gyökerei, ahogy már említettem, az ősatyáink. Anyai ágról az alapvető gyökereink az ősananyák, Sára, Rivka, Ráchel és Lea. Izrael házának ezen alapítói mind a saját, egyedi jellegzetességeikkel járultak hozzá a nemzet felépítéséhez. Tulajdonságaik összessége határozza meg a zsidó nép különleges karakterét. [...]

Bölcseink rávilágítanak a gyökerek egy további fontos jellemzőjére, ami túlmutat a szülői szerepen. Egyértelmű, hogy a szülők azok, akik életet adnak a gyermeknek és átadják neki egyes fizikai, értelmi és szellemi tulajdonságait. A gyermekek túlélése azonban nem függ közvetlenül a szüleiktől. Elképzelhető, hogy elhagyják a szüleiket és a szülői házat, illetve szüleik tá-

vozása után is folytatják életüket. A növényekkel és gyökereikkel azonban nem ez a helyzet. A gyökerek teljes mértékben nélkülözhetetlenek a növények létezéséhez. Életerőt adó működésük egy pillanatra sem állhat meg, hogy a növény fejlődhesen és élhessen. Ehhez hasonlóan az ősatyáinknak és az ősananyáinknak is folyamatosan éltetnie és inspirálnia kell az életünket.

Minden zsidó férfinak és nőnek meg kell értenie, hogy egy hatalmas gyökérrendszer részese, mely az ősatyákból és ősananyákból indult ki és folyamatosan fejlődött az évezredek során, táplálva és fenntartva népünket, melyet Isten így jellemez: „ültetvényeim csemetéje, kezeim műve a magam megdicsőítésére”.

Legnagyobb szomorúságunkra mégis vannak olyan zsidók, akik, különböző okok miatt, nincsenek tisztában a gyökereikkel. Vannak köztük olyanok, akik gyökerei már annyira elsovadtak, hogy nagy eséllyel hamarosan teljesen elszáradhatnak, amitől Isten óvjon. Ezért tehát minden egészséges növény és gyökér kötelessége, hogy minél elszántabban küzdjön mások felélesztéséért és megerősítéséért. Segítsék hozzá őket, hogy felfedezzék identitásukat és visszatérjenek különleges népünk gyökérrendszerébe.

[...]

ÓDIVATÚ, MÉGIS MINDIG ÚJ

Egy olyan világban, ahol a divat és a különböző trendek uralkodnak, ahol a célszerűség gyakran előnyt élvez az örök értékek és alapelvek felett, a mi érdemdús anyáink és lányaink nem törődnek azzal, hogy egy szomszéd vagy egy járókelő milyen véleményt fogalmaz meg az életmódjukkal és az otthonukkal kapcsolatban, mely a szent Tórával és parancsolataival összhangban működik. Lehet, hogy a külső szemlélő ódivatúnak ítéli meg mindezt a saját modern és új erkölcsi értékek mentén kialakított világnézete tükrében, ám mi zsidók mégis büszkéek vagyunk az ódivatú, de mindig új és örök gyökereinkre, és mindent megteszünk azért, hogy minél inkább hasonlítsunk és hűek maradjunk a zsidó nép elsődleges gyökereire, akiket az Örökkévaló jelölt ki, hogy Isten szolgálói és szent nép legyenek.

Azért imádkozom, hogy mindannyian egyre csak erősödjenek a fentiek tekintetében.

Áldással,

Sifrá és Puá modern utódai: segítség a gyermekágy idején

A gyermekágyas időszak, a szülés utáni hetek fizikailag és lelkileg is megterhelőek az édesanya és az egész család számára. Az újszülött körüli teendőkben és a kibővült család ellátásában a rokonok, barátok sokat segíthetnek. Egy új élet születése az egész közösségnek öröm és vannak, akik szívesen és önzetlenül vesznek részt abban, hogy ez az időszak könnyebb legyen mindenkinek. CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

„Tegyenek úgy, mint Ávrám ősapánk, aki először ételt adott az embereknek és csak azután kérte meg őket, hogy mondjanak köszönetet Istennek.” A Rebbe

KEZDETEK

1976-ban, Jom kipurkor, az év legszentebb napján újabb mérföldkőhöz ért a Chábád mozgalom. Miután a Rebbe zsinagógájában a hászidok befejezték az igencsak hosszú és nagy koncentrációt igénylő muszáf imát, rövid szünetet tartottak. Ekkor adta át a Rebbe titkára, Hodakov rabbi a Rebbe üzenetét: „Létre kell hozni Kfár Chábádban egy új szervezetet, olyan szervezetet, mely az új anyákat segíti fizikai szükségleteik kielégítésében. A Rebbe azt is mondta, hogy nem szabad különbséget tenni a tehetősek és a szegények között, nehogy az utóbbiak szégyenkezzenek, és ne akarják elfogadni a segítséget. Ha tudják, hogy a gazdag kismamák is elfogadják ugyanazt a segítséget, a méltóság érzésével fogadják majd el a támogatást.” A Rebbe kérése volt az is, hogy minden lehetséges módon segítsék az anyákat. Elsősorban fizikai támogatást kapjanak, de ha kell, akkor mentális vagy anyagi segítséget is nyújtsanak nekik. Hodakov rabbi azt is hozzátette: „A Rebbe nevet is adott az új szervezetnek: Sifrá és Puá, azokról a bábákról, akik Egyiptomban kötelezték el magukat a frissen szült anyák és gyermekeik segítése mellett.” A Rebbe azt is világossá tette, hogy a Kfár Chábádban alapítandó csoport csak a kezdet: „A szervezetet először Kfár Chábádban kell megalapítani, később azonban mindenképpen ki kell terjeszteni a működését az egész világra” – jelentette ki.

Nézzük először is, kiktől kapta az új szervezet a nevét. A válaszadáshoz térben és időben nagyot kell ugranunk. Az egyiptomi fogság idejében já-

runk, az egyiptomiak kegyetlen módon sanyargatják a zsidókat, a zsidók pedig annál többen lesznek, minél nehezebb a soruk. A tórai történeteket kiegészítő midrás elbeszéli, hogy a zsidó anyák hatosikreket szültek minden egyes alkalommal, így a nép létszáma igen hamar látványosan megnőtt.

A KÉT SZENT ÉLETŰ SZÜLÉSNŐ, SIFRÁ ÉS PUÁ

Sifrá és Puá története röviden így hangzik: a fáraó maga elé hívatta Sifrát és Puát, a két zsidó szülésnőt, és elrendelte, hogy hajtsák végre kegyetlen parancsát: öljenek meg minden újszülött zsidó fiút. Az istenfélő szülésnők azonban nem bántották az újszülötteket, és amikor a fáraó kérdőre vonta őket, azt mondták, hogy a zsidó nők nagyon erősek, és már az ő kikerkezésük előtt életet adnak a gyermekeiknek. Az Örökkévaló azzal jutalmazta meg Sifrá és Puá bátorságát, hogy utó-

daik lévik (a papi törzs tagjai) és királyok lettek. Ez a bátorság tette lehetővé Mózes megszületését és életben maradását is.

A megváltás folyamata a világ első, írott formában is rögzített polgári engedetlenségi mozgalmával kezdődött. Mint oly sokszor a világtörténelem során, bátor nők merész tettei indították el a nagyszerű folyamatot. A Tóra nem közli velünk a fáraó nevét, hívhatták őt bár, hogy, mégis csak egy volt a gonosz és a zsidó népet gyűlölő hatalmaságok sorából. A két bábaasszonyt azonban nevén nevezi a Tóra, mert ők voltak az igazi hősök. Szent életű, az Örökkévaló útjain járó asszonyok, akik anélkül, hogy tudták volna, mi lesz a következő lépésük, megtagadták a fáraó gonosz rendeletének végrehajtását.

Ki volt hát ez a két vakmerő asszony? A Talmud (*Szota* 11b.) közli a legismertebb magyarázatot: Sifrá nem más, mint Jocheved, Mózes anyja, Puá pedig Mirjám, Mózes nővére (vagy Elisevá, Mózes sógor-nője, Áron felesége). Minden idők egyik legnagyobb tóramagyarázója, a középkori Franciaországban élt Rási továbbfűzte ezt a magyarázatot, mondván: a Sifrá név a *lesáper*, javítani szóból ered, mivel Jocheved megtisztította az újszülötteket és ki egyenesítette a tagjaikat, Puá pedig megnyugtatta őket. Vannak, akik azt mondják, hogy rajtuk kívül még rengeteg bába volt a zsidók között, és ez a két asszony volt a szülésznők vezetője, ám Rási úgy véli, hogy valóban kizárólag ők ketten látták el ezt a feladatot a zsidók között, hiszen, ahogy a fáraónak is mondták, asszonyaik hamarabb adtak életet a gyermekeiknek, mint hogy ők megérkezhetek volna. A Lubavicsi Rebbe hozzátette, hogy Jocheved és Mirjám komplikációk esetén mindig az asszonyok rendelkezésére álltak, és a zsidók bíztak bennük, mert szentéletűek és istenfélők voltak.

Van azonban egy ettől eltérő magyarázat is: a regensburgi Jehudá ben Smuel rabbi (1150–1217) és más középkori források szerint Sifrá és Puá nem lehetett Jocheved és Mi-

rjám, inkább igaz betértek voltak, akiket a fáraó jelölt ki az egyiptomiak közül a zsidó fiúgyermek megölésére. A fáraó nem várhatta el ugyanis két zsidó nőtől, hogy saját népük gyermekeit megöljék. A Málbim néven ismert, szintén középkori kommentátor egy harmadik megközelítést ajánl: szerinte a két név két szerepet jelöl: az egyik asszony a vajúrást segítette, a másik pedig elvágta a köldökzsinórt és ellátta az újszülöttet. Szerinte a fáraó nem két szülésznőt hívott magához, hanem az összes, a zsidók közt tevékenykedő, egyiptomi származású bábát, akik viszont mind szentéletű asszonyok voltak, félték az Örökkévalót és megtagadták a fáraó gonosz parancsát.

A CSOPORTOK MÁSIK PÉLDAKÉPE:

AZ ÁLTER REBBE

A Chábád mozgalom első vezetőjéről, az Álter Rebbéről szól a következő történet:

Jom kipur, az engesztelés napjának reggelén, az ima közepén az Álter Rebbe egyszer csak levette a táleszát és a kitlijét, és eltűnt. A hászidok türelmesen várakoztak, míg végül, hosszú idő elteltével, a rebbe visszatért, és folytathatták az imát. Később, az imádkozás végeztével fény derült arra is, hogy mi történt. A település szélén élt egy nagyon szegény család. Az asszony éppen aznap adott életet gyermekének, de a család olyan szegény volt, hogy még fájuk sem volt, amivel befűthettek volna, csak fagyoskodtak a kidőlt-bedőlt falú házban, melynek ablaka fölött és ajtaja alatt is befűjt az ősszel már jeges szél.

Az Álter Rebbe nem volt rest. Az év legszentebb napján, amikor – ha csak nem életveszélyben levő ember vagy szülő nő számára tesszük – mindennemű munka tilos, kiment a falu szélére. Felgyűrte ingujját, fát vágott és tüzet rakott, hogy befűtsön, de még ez sem volt elég, levest is főzött az asszonynak, hogy visszanyerhesse erejét és táplálni tudja újszülött gyermekét.

A hászidok igencsak elcsodálkoztak, és Jom kipur végeztével, a sófárfúját követően megkérdezték szeretett rebbéjüket, miért ő maga végezte el ezeket a munkálatokat. Miért nem mással végeztette el a feladatot? Azt felelte erre a rebbe: az életmentés – *pikuách nefes* – a lehető legnagyobb micva, amit egy zsidó megtehet! Lehetünk az elérhető legmagasabb szellemi szinten, elmélyülhetünk az imáinkban, megismerhetjük a kabala legmélyebb titkait – még az év legszentebb napján is meg kell szakítanunk magas szintű spirituális tevékenységünket annak érdekében, hogy segítséget nyújtsunk egy egyszerű zsidónak, és ennél nagyobb micvát, jótéteményt nem is képzelhetünk el.

Az Álter Rebbe tette a mai napig inspirációt jelent a számunkra. Ahogy ő is Jom kipur napján mutatott példát mindannyiunknak, úgy a Rebbe is Jom kipur szent napján indította útjára ezt a különlegesen fontos szervezetet.

(Egy másik történetet, mely az anyák segítségének fontosságára mutat rá, kecskés Hersel történetét Mispóhe rovatunkban olvashatják.)

MIT TESZNEK EZEK A CSOPORTOK?

A Rebbe elsődleges célja e csoportokkal a fizikai segítségnyújtás volt. Felismerte, hogy minden egyes nőnek szüksége van a szülés utáni hetekben arra, hogy valaki odafigyeljen a saját, személyes szükségleteire, hiszen ő maga annyira el van foglalva újszülött gyermekével vagy gyermekeivel, hogy magára nem jut ideje és a háztartás, valamint a többi családtag ellátása is nehézséget okozhat egy ideig.

A Sifrá és Puá csoportok szerte a világon ezeket az igényeket elégítik ki a saját lehetőségeiknek megfelelően. Vannak helyek, így például Budapesten is, ahol az anyának vagy az egész családnak szállítanak naponta ételt meghatározott időn át, máshol a háztartásban, a nagyobb gyerekek felügyeletében is segítenek. Szombatra ünnepi fogásokat és különleges finomságo-

kat főznek, segítenek kitakarítani, felkészülni az ünnepre. Mivel a szervezet önkéntes alapon működik, olyan típusú támogatást tud nyújtani az anyáknak, amelyet és amennyit a közösség saját magából adni tud. A csoportok kisebb-nagyobb adományokat is kapnak, ezekből fedeznek bizonyos költségeket, például ajándécsomagokat készítenek vagy az önkénteseknek osztanak ki praktikus dobozokat az ételek csomagolásához és szállításához.

Így a szolgáltatás nem mindenhol egyforma. Vannak helyek, ahol bébiszittert és pelenkát, ruhát vagy akár babakocsit is rejtő kezdő csomagot is biztosítanak a kismamáknak, napi három étkezéssel a család minden tagja számára, máshol csak az anya kap egy héten át naponta tápláló reggelit. Van olyan közösség, ahol egy helyi étterem adja át naponta a megmaradt ételadagokat a Sifrá és Puának, és azt osztják ki a frissen bővült családok között. A segítségnyújtás sokféle lehet, a lényeg mégis mindenhol ugyanaz: a támogatás, a női közösség érzése. „Nem csak a segítség a fontos, hanem az, ahogyan azt adjuk. A Sifrá és Puában dolgozó nők tudják, milyen fontos egy mosoly és az őszinte érdeklődés az anya jólléte iránt. Az új kisbaba születése fölött érzett öröm mellett sokszor problémák is felmerülnek. A Sifrá és Puá önkéntesei szívesen meghallgatják az anyákat és segíteni akarnak nekik. Maga az a tény, hogy az anya tudja: nincs egyedül, hogy egy egész szervezet áll mögötte, készen arra, hogy segítsen neki, megnyugtató és erőt adó az anya számára.” A segítségnyújtás során fény derülhet arra, hogy az anyának az átlagosánál sokkal nagyobb támogatásra van szüksége, és a Sifrá és Puá önkéntesei közbenjárhatnak a családok érdekében. Olyan is előfordult már, hogy a korábban nem vallásos családok éppen e segítségnyújtás hatására kerültek közelebb a Tórához.

ÉS AZ ANYÁK?

Az anyák természetesen hálásak, hiszen mindannyiunknak jólesik egy kis törődés, különösen az új gyermek vagy gyermekek érkezését követő, érzelmekkel, érzésekkel és fizikai nehézségekkel is terhelt időszakban: „Egy hétig érkeztek hozzám a finomságok és a csodálatos reggelik. Egy egész hét után szeretnék teljes szívemből köszönetet mondani mindnyájatoknak. Olyan sokat adtok bele, megtervezitek a legkisebb részletet is, és ez az, ami igazán jót tett a lelkemnek. Gratulálok, jó szombatot!” – „Jó estét, szeretnék hatalmas köszönetet mondani minden önkéntesnek, aki reggeliket készít a kismamák számára. Minden nagyon finom volt és kellemes reggelente kényeztető finomságokat kapni a településen lakó nőktől. Különösen, ha különféle ételallergiákat is figyelembe kell venni... Csodálatos érzés, hogy egy ilyen fantasztikus közösség tagjai vagyunk!”

HASZNOS TIPPEK ÉTELCSOMAGOK KÉSZÍTÉSÉHEZ A SIFRÁ ÉS PUÁ SZERVEZET EGÉSZ IZRAELRE KITERJEDŐ WHATSAPP-CSOPORTJÁBÓL

Elképzelhető, hogy a kismamának fárasztó éjszakája volt, és szeretne visszafeküdni aludni. Fontos, hogy az étel az előre megbeszélte időpontban érkezzen, hogy az anyuka előre tudjon tervezni és ne kelljen sokat várakoznia.

Fontos, hogy a csomagolás tiszta, rendezett legyen, hogy az anyukának kedve legyen megkóstolni az ételt. Ha egy saláta csöpög, ha a forró ételt túlságosan hamar takarjuk le és gőz lepi el a dobozt, akkor kevésbé lesz gusztusos a külleme, és esetleg nem lesz kellemes belekóstolni.

Néha kevésbé van kedvünk megkóstolni azt, amit nem ismerünk fel, ilyenek lehetnek például különféle egybesült ételek vagy ízesített krémek. Érdemes egy kis matricára ráírni, hogy mi micsoda és a dobozokra ragasztani vagy alkoholos filccel ráírni a dobozokra.

A mosolygós, szívet ábrázoló, virágos, mázál tov stb. feliratú matricák melegséget adnak a csomaghoz.

Érdemes az egészséges és tápláló ételek mellé kényeztető finomságokat is csomagolni, már egy kis szelet csokoládé is különlegesebbé teszi a csomagot, de sokféle lehetőség van, ami megédesítheti a csomag tartalmát.

Amikor ételcsomagokat készítünk, azzal az egész család nyer. A gyerekek magukba szívják az önzetlen adományozás gondolatát. Egyes munkafolyamatokban segíthetnek is, és ha sokat készítünk egy-egy fogásból, akkor adhatunk nekik az óvodába, iskolába is, közelebb hozva őket ehhez a micvához.

Saláta: fontos, hogy ne tegyünk rá előre öntetet, hogy jól nézzen ki akkor is, amikor megérkezik a kismamához. Az öntetet kis dobozkában csomagoljuk a saláta mellé.

Egyes dolgokat, például süteményt, bulgurból készült salátát, különféle egytálételeket egy-két nappal előre el lehet készíteni.

Vannak dolgok, amiket meg lehet vásárolni, és ezzel időt takaríthatunk meg. Ilyen például a zsömlé, a kis csoki vagy a joghurtok, pudingok.

Idővel biztosan rájössz, hogy mit szeretsz a leginkább készíteni, ez megkönnyíti a felkészülést.

SIFRÁK ÉS PUÁK VILÁGSZERTE

Az egymás segítéséért tevékenykedő nők csoportjai mára, több évtizeddel azt követően, hogy a Rebbe meghirdette e csoportok megalakulását, megtalálhatóak szerte a világon. Budapesten ugyanúgy, mint a nagyvároshoz képest kicsi, ötszáz családot magába foglaló településen a Júdeai-sivatagban, Micpe Jerichóban. A két csoport munkájáról két önkéntes-
ket kérdeztük: kollégánkat, a Mispóhe rovat vezetőjét, **Dénes Annát** a micpe jerichóiról, a Carmel étterem vezetőjét, **Friedman Arielát** pedig a budapesti programról. **STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA**

Izraelben

- *Hogy alakult ki a csoportotok?*

- A csoport néhány hónappal ez előtt indult a településen élő lubavici családok kezdeményezésére, a közösség egy, az elmúlt év során elhunyt tagjának emlékére. Önkénteseket toboroztak, és ahogy a vírussal kapcsolatos szabályok megengedték, a csoport megkezdhette működését.

- *Hogyan működik a csoport?*

- A településen, hála Istennek, magas a születésszám, így minden hétre jut 2-3 új kismama. Jelenleg anynyian vagyunk, hogy mindenkire nagyjából kéthetente egyszer kerül sor, a szervezők hetente küldik ki a beosztást. A csoportban kétféle feladatkör közül lehet választani: vannak, akik ételt készítenek és vannak, akik kiszállítják a csomagokat, így többen részesülhetnek a micvából.

A településen más támogatást is kapnak az anyák. A lakók által befizetett adományokból egy héten át az egész család meleg ebédet kap és teljes szombati menüt, sőt ikrek

születése esetén két héten át részesülhetnek a családok ebből a juttatásból, és valaki elhunyt édesanyja emlékére már egy évtizede minden pénteken bárcseszt, vagyis szombati kalácsot süt a frissen bővült családok számára. A Rebbe inspirációjára létrejött kezdeményezés tehát kiegészíti a már működő rendszert.

- *Mit csináltok pontosan?*

- A csoportot így nevezik: *Boker tov, joledet* - Jó reggelt, kismama! Ez meghatározza a célt is: egy héten át reggelit viszünk a frissen szült édesanyáknak. Szombat előtt süteményt is küldünk a családnak és szoptatási tanácsadónk is van. A friss kismamák bemutatkozó levelet kapnak, benne a legfontosabb tudnivalókkal a programról. Minden új kismama eldöntheti, hogy mikortól kéri a reggeliket, onnantól kezdve egy héten át minden nap az ajtóban várja őt a sok finomság meghatározott időintervallumon belül. Azt is jelezhetik, ha ételallergiájuk vagy bármiféle speciális igényük van. Nem zavarjuk az anyákat, a csomagot kiszállító önkéntes egyszerűen leteszi az ételt az ajtó mellé kikészített szék-

re, küld egy üzenetet, hogy megérkezett a küldemény és már távozik is. Az anyák nagyon örülnek a lehetőségnek és külön értékelik, hogy maradhatnak pizsamában, nem kell vendégfogadásra készülniük.

- *Mi rejtezik a csomagban?*

- Ez igencsak egyéni, minden önkéntes mást készít, saját lehetőségeinek és kreativitásának megfelelően. Indulás előtt kaptunk ötletet már működő csoportoktól, ez nagy segítség volt ahhoz, hogy tudjuk, merre induljunk el. Arra kértek, hogy minden csomagban legyen kenyérféle, saláta vagy feldarabolt zöldségek, laktató főétel, például tojás, csőben sült zöldségek, töltött tésztafélék, kenyérrre kenhető krémek (chumusz, túró és effélék) és valamilyen édesség: csokoládé, különleges joghurt, sütemény stb. Természetesen arra is oda kell figyelniük, hogy minden megvásárolt termék a legmagasabb szintű kósersági igazolással rendelkezzen. Ha egy kismama gluténérzékeny vagy tejallergiás, akkor arra is odafigyelünk és megosztjuk egymással a csoportban az ötleteinket ezekben a spe-

ciális esetekben. Az elején volt egy olyan anyuka, akinek az volt a kérése, hogy nyers hagyma ne legyen a salátában, mert zavarja őt az erős íz és illat, így azt azóta kerüljük, hátha másoknak is kellemetlen. Sokszor képeket is készítünk az elkészült csomagról és a szervezők elküldik azokat a csoportba. Így a csoport többi tagja nem tudja, hogy ki készítette a reggelit, nem kezdődik ve-

telkedés, viszont ötleteket meríthetünk másoktól.

- Miben viszik el az elkészített ételt?

- A csoportnak saját logója van és azzal ellátott dobozok, papírzacsok. A szervezőktől lehet egyszerre nagyobb mennyiséget hazavinni mindenből, és azt használjuk. Ez esztétikussá és egységessé is teszi a reggeliket, ami persze annyiféle le-

het, ahány önkéntes. Mindenki hozza a magáét és mindenki kiteszi magáért. A lehető legmagasabb elvárásoknak szeretnénk megfelelni, tápláló, finom és szemet is gyönyörködgető reggelit készíteni, hogy valódi segítséget adjunk az édesanyáknak.

És hogy mi kerül a csomagokba?

Konkrét menüajánlatokat és recepteket *Mispóhe* rovatunkban találhatnak olvasóink.

Magyarországon

- Hogyan és milyen céllal született meg a magyarországi Sifrá és Puá csoport?

- A Sifrá és Puá programhoz a szervezet budapesti képviselőjének, *Raskin Dvori* rebecennek a hívására csatlakoztam. *Dvori* volt az, aki felismerte, hogy jó lenne ezt az Izraelben működő csodálatos projektet a budapesti nőkkel is megosztani. Célunk, hogy segítséget nyújtsunk az édesanyáknak. Függetlenül attól, hogy ez az első vagy a harmadik szülés, minden nőnek szüksége van időre, hogy felépüljön, ezért a program Izraelben és Magyarországon is a szülést követő két hétben kínál segítséget a nőknek.

- Hogy kerültek kapcsolatba az édesanyákkal?

- Vannak anyukák, akiket jól ismerünk és vannak, akiket kevésbé vagy egyáltalán nem. Van, hogy első kézből van információnk arról, ha valakinek segítségre van szüksége és van, hogy másoktól kapunk hírt. Arra törekszünk, hogy minden frissen szült zsidó édesanyához eljussunk.

- Mivel segítitek a gyermekágyas anyukákat?

- Kétféle segítséget nyújtunk. Egyrészt csomagot adunk nekik a baba ellátásához szükséges eszközökkel: pelenka, krém, popsitörölő stb. Az utóbbi időben egy izraeli babaruhagyártó cég adományának köszönhetően babaholmi is kerül a

NÁDAS KATA első babáját a koronavírus idején várta és hozta világra. Őket régi barátjuk, a *Zsilip* rabbija, *Glitsenstein Smulik* kapcsolta össze a Sifrá és Puá csapatával. „Nagyon nagy segítség volt, napokig csak azt ettük a férjemmel, amit a Sifrá és Puá önkéntesei küldtek nekünk. Nemcsak bőséges és finom ellátást kaptunk, de ezenfelül a táplálás is valami gyönyörű volt! Nagyon jólesett, amikor *Glitsenstein* rabbi meglátogatott minket és éreztük, hogy a közösség számotart bennünket. Nemcsak az jelentett sokat, hogy gondoltak ránk, hanem az is, hogy tényleg praktikus segítséget nyújtottak akkor, amikor a legnagyobb szükségünk volt a támogatásra az első babánk születésekor. Ráadásul mindezt a koronavírus közepén, amikor legjobban éppen az emberi kapcsolatokat, a barátainkat és a családjainkat nélkülöztük. De talán a legkedvesebb gesztus az, hogy az anyukára is gondolnak és én is kaptam mindenféle jót, krémet, sőt még egy manikűr kupont is a közösség egyik kedves tagjától.”

csomagba, amiben vannak még kényeztető kozmetikumok is az anyukáknak. Ezzel párhuzamosan, hogy megkönnyítsük az anyuka és a családja dolgát, tápláló és finom étele-

ket is küldünk az első két hétben, természetesen sábeszre is.

- Kik dolgoznak a Sifrá és Puában?

- A szervezet önkéntes alapon működik, és adományokból tartja fenn magát. Ezek nem mindig pénzügyi adományok, a budapesti lubavicsi küldötnök például nagyon elkötelezettek a feladat iránt, és azzal járulnak hozzá, hogy elkészítik az ételcsomagokba kerülő ennivalókat. A *Bét Menáchem* iskola is részese a programnak: az igazgató, *Oberlander Bathseva* rebecen és *Zalmanov Chaya* rebecen szervezik az iskola konyháján készülő sábeszi ételek eljuttatását a családokhoz, és ők gondoskodnak az anyukáknak szánt kényeztető ajándékokról is. Emellett a *Raskin* házaspár által vezetett *Keren Or* központból is érkezik sábeszi menü az újszülött családjaikhoz. Vannak továbbá nagylelkű adományozóink, akik havi rendszerességgel anyagilag támogatják a szervezetünket, ezzel téve lehetővé ennek a fontos kezdeményezésnek a folytatását.

- Mik a távlati céljaitok?

- Szeretnénk minden zsidó édesanyához eljutni Budapesten, hogy segíthessünk nekik. Talán egy nap egész Magyarországon is megtehetjük ezt, ezzel gyakorolva a minden zsidó iránti szeretetet, az áhává jiszráél micváját. Ez egyike azoknak a magasztos értékeknek, amit a *Rebbe* tanított nekünk és ránk hagyományozott: feltétel nélkül adni az áhává jiszráél nevében.

A BÁBAMESTERSÉG – zsidó bábák a 20. század elején

A zsidó közösségekben a bábamesterség nagyon fontos foglalkozás volt. A tudás általában generációról generációra hagyományozódott. Ezt a speciális női tudást az elzárt zsidó közösségek falvaiban a nők családon belül adták át. Gyakran a rabbik feleségei végezték a szülés körüli teendőket és követték tovább a megszületett gyermek fejlődését. A bábák tudása összetett volt, a szülés mellett tanácsot adtak a menstruáló nőknek, figyelték és segítették a szoptatást és a csecsemőgondozást, volt tudásuk a magzatelhajtásról, bár ez szigorúan tilos volt, és sokat tudtak a nemi betegségekről is. CZINGEL SZILVIA ÍRÁSA

A BÁBASÁG SZABÁLYOZÁSA

Az első bábarendeletet, amely vizsgálóhoz kötötte a bábák működését, Mária Terézia vezette be 1748-ban. 1766-ban pedig megjelent Weszprémi István debreceni tiszti főorvos Bába Mesterségre Tanító Könyve, amely az első magyar nyelvű bábakönyv lett. Hrotkó Larissza a zsidó bábákról írt tanulmányában jegyzi meg, hogy a már működő városi bábaképzésbe a 19. század elején a zsidó nők még nem kapcsolódhattak be, bár az igény megvolt rá, hogy ha zsidó asszony szült, zsidó bába segítkezzen benne.¹ A szülést sok helyen – elsősorban falun – zsidó bábák vezették le, a jobb módú zsidó nők már a vizsgált időszakban orvossal vagy orvosnál szültek.

A SZÜLETÉS KÍSÉRŐI

A zsidó bábákról és a szülő nővel kapcsolatos teendőkről Hrotkó Larissza a talmudi idők családi viszonyairól írott tanulmányban számos olyan archaikus hagyományról tesz említést, aminek nyomát már a 20. század elején is csak nagyon foszlányosan lehetett fellelni.² A szerző említi, hogy a szülést segítő asszonyt a talmudi irodalomban majalledetnek, „bölc s asszonyoknak” vagy chájának, azaz életadónak nevezték, ugyanúgy, mint a szülő nőket. A 20. század eleji zsidó közösségekben azonban ezeknek a megnevezéseknek már nem volt fellelhető a nyoma.

A bába szó szláv eredetű, melynek jelentése vénasszony, nagyanya, boszorkány („vasorrú bába”), szülésznő. Bár a bábák eleinte csak a szülő nő és a gyermek gondozására szorítkoztak, idővel nagy tekintélyre tettek szert, fontos, bensőséges viszonyt alakítottak ki a nőkkel. Tapasztalatuk révén a körülmétezés során is egészségügyi felügyeletet biztosíthattak.

A „SZÜLÉSZETI SZÜKSÉG-KERESZTELÉS”

A zsidó bábaasszonyokat a keresztény falusi nők körében is kedvelték, vallásos zsidó nő viszont nem szült keresztény bábánál. A zsidó bábák jelenléte a zsidó gyermekek születésekor biztosította a rituális tisztaságot. A

félelem attól, hogy a keresztény bába esetleg életveszélyre hivatkozik és megkereszteli a gyermeket, nyomós érv volt a szülő nő és családja számára, hogy zsidó bábát válasszon a szülés levezetéséhez. Magyarországon még az 1940-es években is otthon született a gyermekek háromnegyede – különösen vidéken volt ez jellemző.

Szülés levezetésénél a bábát csak a magzat, illetve az újszülött állapota érintette. A születés során történő csecsemőhalálozáskor a bábákra hárult az a feladat, hogy a katolikus vallás szerint megkereszteljék a magzatot, és úgy temessék el. *„Ezt az eljárást szülészeti szükség-keresztelésnek hívták. A szükség-kereszteléssel kapcsolatos államigazgatási rendelkezések a zsidó lakosságot súlyosan érintették. Ezekben a hitközségekben konfliktushelyzet akkor keletkezett, ha helyben nem volt zsidó bába, vagy a szövőd-*

tek az ágyhoz, mert a tyúk rángatása erősítette a szülési görcsöt.⁴ Bár ezt a gyakorlatot a bábák még a 19. század első felében is alkalmazták, a 20. század elejére a szülési praktikák között már nem volt fellelhető.

BÁBAMESTERSÉG: CSALÁDI HAGYOMÁNY ÉS KÉNYSZERPÁLYA

A szóbeli visszaemlékezések azt mutatják, hogy az interjúalanyok déd- és nagyszülei körében még elterjedt volt a bábamesterség. Földes Ilona családja Abonyban élt. Az ő dédanyja falusi bába volt. Dédszüleire így emlékszik vissza: *„Az egyik anyai dédapám Deutsch Gábor kereskedő volt, a felesége Stern Cili. Róla annyit tudok, hogy bábaasszony volt. Följött Pestre a bábaképzőbe, és elvégezte. Egy bőszkonyás pa-*

Magyar Királyi Bábaképző intézet, Pécs.
FORRÁS: MAGYAR NEMZETI DIGITÁLIS ARHCIVUM

ményes szüléshez nagy tapasztalatú katolikus bábát hívtak segítségül. Ilyen esetekben a jogszabályok a döntést a szülőkre bízta. Ha tiltakozásuk ellenére a bába mégis elvégezte a szükség-keresztelést, a század folyamán egyre súlyosbodó büntetésekkel volt kénytelen szembenézni.²³

SZÜLÉS-KÖNNYÍTŐ NÉPHAGYOMÁNYOK

A magyar néphagyományban számos szülést segítő praktikát alkalmaztak a bábák. A szülés megkönnyítésére Hrotkó Larissa szerint a zsidó bábák is használtak mágikus babonákat. Például a szülő nő ágyára a bábák egy vasat kötöttek, miközben a nő elé terített asztalt tettek a szülése meggyorsítása céljából vagy tyúkot kötöt-

asztasszony volt. Amikor éppen nem volt elég szülés, akkor pántlikát árult a piacon, mert a férje korán meghalt.²⁵

Sok nő számára, aki az orvosi pálya iránt érdeklődött volna, sokáig a bábaképző elvégzése volt az egyetlen lehetőség arra, hogy gyógyítással foglalkozhasson. Az egyetemek csak 1895-től nyitották meg kapuikat a nők előtt. A medikák közt viszonylag nagy volt a zsidó lányok aránya. Az első magyar nő, aki Budapesten – 1900-ban – szerzett orvostudományi diplomát, a zsidó származású tiszaujlaki Steinberger Sarolta volt. Ebben az időben a női orvosok legtöbbször szülések levezetésével és nőgyógyászattal foglalkozott.

Fleischner A. nagymamája, aki Győrben élt, és 1919-ben halt meg, még nem lehetett orvos: „Apai nagymamám, Beck Katalin a lányok számára elvégezhető összes iskolát kijárta. Mindenképpen orvos akart lenni, elment Semmelweis Ignác bábaképzőintézetébe. Egészen haláláig városi bábaként – zsidó bábaként – dolgozott.”¹⁶

AZ ÁRVÁK GYÁMOLÍTÁSA

Ugyancsak a zsidó bábák feladatai közé tartozott az elárvult zsidó gyerekekről való gondoskodás. Több visszaemlékezés is említi, hogy a bábák követték a megszületett gyerekek sorsát, nyilván nem utolsósorban abból a megfontolásból, hogy ezek az árva gyerekek a zsidó közösségen belül maradjanak. Akármennyire is fontos részét képezte az árvaellátás a jótékonykodásnak, az árvaházakban az igényekhez képest országszerte elenyésző volt a férőhelyek száma.

A Rosenthal családban az apai nagymama zsidó bábaként zsidó gyerekek után kutatva rendszeresen járta az árvaházakat: „Apai nagymamám, Bauer Julianna bábaasszony volt Szombathelyen. Ő is parasztosan nézett ki, mindig sötét hosszú ruhában, a fején kendővel járt, nem is láttam másként. Mindenki imádtta a nagymamát, nagyon ügyes bábaasszony volt. Ismert mindenkit, akár volt vele dolga, akár nem. Arról volt híres, hogy állandóan bement a menhelyre, és megkérdezte, hogy hoztak-e be zsidó gyereket. S akkor kérdezték tőle az ottaniak, hogy Júlia néni, miért tetszik kérdezni. És azt mondta, hogy azért, mert zsidó gyereket nem lehet bevinni a menhelybe, azt add ide nekem, hazaviszem. A nyomortól nem láttak, de azt mondta a nagymama, ahol öt ember eszik, ott eszik a hatodik is.”¹⁷

BÁBÁK HELYETT ORVOSOK

Csakúgy, mint a halál, a születés is az élet szerves, természetes, mindennapos velejárója. Sokáig nem számított orvosi, kórházi elszigeteltséget megkövetelő eseménynek, ám a jobb módú, neológ zsidó asszonyok az 1920-as évektől kezdve orvost hívtak, illetve, aki tehetett, már kórházban szült. A hitközségek által fenntartott úgynevezett zsidó kórházak a szülő nők esetében is fontos szerepet tölthettek be. Itt nem kellett félni attól, hogy ne tartanak be maradéktalanul a vallási tisztasági előírásokat, és biztosított volt a kóser étkezés is. A legtöbb zsidó kórházban keresztényeket is elláttak, különösen közkedvelt volt a szülészet, elsősorban az ott dolgozók szakértelme miatt.

A szülésért általában fizetni kellett, ez alól csak a Pesti Izraelita Nőegylet vezetése alatt álló, 1910-ben alapított Weiss Alice Gyermekágyas Otthon képezett kivételt. Ez azért volt ingyenes, mert eleve a szegény gyermekágyas nők részére hozták létre, még hozzá felekezeti különbség nélkül. Az 1910-es népszámlálás szerint a Monarchia területén az orvosok 48,5 százaléka volt zsidó. Az

I. világháború után a zsidóság társadalmi és foglalkozási struktúrája nem változott meg jelentősen, bár egyes szakmákban (így az orvosok közt) jelentősen visszaesett a számuk. A vidéken praktizáló zsidó orvosok rengeteg szülést is levezettek, különösen elzárt településeken és a tanyavilágban. A parasztság körében a zsidó orvosokról kialakított kép általában igen kedvező volt.

Egy családi visszaemlékezés a következőképp jellemezte a vidéki orvosok munkáját. „A tanyavilág nagy volt, és ha tudtak, bejöttek a rendelőbe. Tiborszálláson, ami a tanyák központja volt, és azt hiszem, Pusztaszerezen volt kinevezve egy szoba rendelőnek, tehát oda kijárt viszonylag rendszeresen. De ha valaki súlyos beteg volt, szült, vagy mit tudom én, mi történt, akkor jöttek érte, és vitték. Emlékszem olyan esetre, nem is egyre, amikor például felzörgették éjjel kettőkor, hogy ki kell menni Halmosra, mert ott vajúdik egy asszony, és a bába nem tudja világra hozni a gyereket. Halmos húsz kilométerre volt szekérrel. Ha oda kivitték egy szüléshez, akkor másnap este ért haza. Nem volt gyerekjáték a körzetet ellátni, és gyerekkoromból, amikor otthon voltam, aztán később, amikor a gimnáziumból szabadságra mentem, nem emlékszem olyan hétre, hogy háromszor legalább, de sokszor négyszer ki ne verték volna az ágyából éjszaka. Hétfőig is kiment a betegekhez, minden napra szüksége volt. Például nem tudott szabadságra menni. Hogy szabadságon lett volna, arra nem is emlékszem. Kétszer vagy háromszor elment egyhetes tanfolyamokra, arra emlékszem, de hogy akkor ki helyettesítette, arra már nem. Apámnak nem volt arra ideje, hogy nyaraljon. A nyaralások édesapa nélkül voltak.”¹⁸

Az 1950-es évektől Magyarországon egyre inkább kötelezővé vált a kórházi, szülőotthoni szülés, így erre az időszakra az önálló bábáság intézménye a zsidó közösségekben is fokozatosan megszűnt.

Kohn Katalin bábakélevele
FORRÁS: MAGYAR IZRAELITA LEVÉLTÁR

¹ Dr. Hrotkó Larissza: A női munka formája és értéke a 19. század eleji pesti zsidó társadalomban. <http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=134>, Hrotkó Larissza: Tisztelgés régi bábák és ápolónők előtt. <http://www.remeny.org/remeny/2010-2-szam/tisztelges-regi-babak-es-apolonok-elott-hrotko-larissza/>; ² Dr. Hrotkó Larissza: Családi viszonyok a talmudi régészetben, különös tekintettel a nők és a gyerekek családi státuszára. http://www.or-zse.hu/hacofe/vol4/hrotko-csaladiviszonyok-zsidocsalad2012.htm#_ftn19; ³ Balázs Péter: Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete 1–2. kötet. http://real.mtak.hu/30273/1/balazs_kozegeszsegugy_1-2kötet.pdf; ⁴ Dr. Hrotkó Larissza: Családi viszonyok a talmudi régészetben, különös tekintettel a nők és a gyerekek családi státuszára. http://www.or-zse.hu/hacofe/vol4/hrotko-csaladiviszonyok-zsidocsalad2012.htm#_ftn19; ⁵ Interjú Rév Lajosnéval. Forrás: Centropa Alapítvány; ⁶ Interjú Fanta Lászlónéval. Forrás: Centropa Alapítvány; ⁷ Interjú Lóránt Istvánnéval. Forrás: Centropa Alapítvány; ⁸ Interjú Kádár Pállal. Forrás: Centropa Alapítvány.

Recés levelek, vörös vesszők: mitől kóser egy fűzfajta?

Ne rázzad, gyeregem, nem lülef! – hallottuk gyakran gyerekkorunkban, ha valamivel indokolatlanul összevissza hadonásztunk. A lülef, vagyis a luláv, a négy növényből összeállított csokor nagy becsben álló tartozéka a Szukkot ünnepének. A növények beszerzése számos akadályba ütközhet, így érthető, hogy azt az elemet, a fűzfaágat, ami Magyarországon is megterem, helyi forrásból szeretnénk beszerezni. De vajon megtehetjük-e? OBERLANDER BÁRUCH ÍRÁSA

A '90-es években Szukkot, a sátrak ünnepét megelőző napon az ünnepi csokorhoz szükséges fűzfaágat általában a Kazinczy utcai zsinagógából hoztuk (sajnos ez a lehetőség azóta megszűnt), de volt, hogy megkértem egy kedves, 15 év körüli tanítványomat, Köves Slomót, hogy hozzon nekünk, mire ő elment a Ligetbe, és hozott néhány ágat, amit felhasználtunk a micvára. Később felmerült bennem a kérdés, hogy ez a fajta fűz ág kóser-e az ünnepi csokorhoz, ezért igyekeztünk mindig Izraelből hozatni erre a célra előre becsomagolt ágakat.

Ettől kezdve érdekelt a téma, és alaposan át is tanulmányoztam az eltelt időben a fűzfajták kérdését. Azóta is hálás vagyok az időközben elhunyt Bálint Györgynek, a növények híres szakértőjének múlhatatlan segítségéért. Mikor Bánki Artúr kollégám felhívta őt a nevemben, hogy megkérdezze, tudna-e találkozni velem, az akkor 95 év körüli Bálint gazda rögtön rávágta, hogy örömmel felkeres, hogy bemutat-hassa nekem a témát. Pár nap múlva

valóban el is látogatott a lakásomra, nagyon barátságosan elbeszélgettünk, büszkén mesélt a zsidó gyökereiről és örömet fejezte ki, hogy egy zsidó ünnepi szertartáshoz tud hozzájárulni a tudásával. Hagyott is nálam egy kis jegyzetet, „Elterjedt, hazai fűzfajok” címmel¹.

A kutatásai eredményeim váratlanul jól jöttek tavaly, amikor a járvány miatt nem voltak repülőjáratok, senki nem jött Izraelből, hogy az ünnep előtti napokban fűzfaágakat hozzon, és mivel ezek a növények gyorsan kiszáradnak, más szállítási lehetőség nem jött számításba. Így sürgőssé vált, hogy döntés születne arról, lehet-e használni a Magyarországon élő fűzfák ágait a micvára vagy sem. Nemcsak a hazai közösség számára volt ez égető kérdés, hanem Nyugat- és Kelet-Európa sok más városában is. Elterjedt a híre, hogy én sokat foglalkoztam a kérdéssel, ezért nagyon sokan kértek a véleményemet a témában. A Fűvészkertbe is ellátogattam, és bár a kért szakértő kísérőm nem értette, miért csak a fűzekre vagyok kí-

váncsi, nagyon sokat segített abban, hogy ott több fűzfajtát is láthattam. Végül mindezek alapján kiadtam egy ötoldalas, héber nyelvű rabbinikus állásfoglalást a témáról. Ennek az összefoglalóját teszem most közzé magyar nyelven.

Szukkotkor, a sátrak ünnepén tórai előírás a négy növényből álló ünnepi csokor lengetése. Azt írja a Tóra²: „Vegyétek magatoknak az első napon díszes fa gyümölcsét, pálmaágakat, sűrű lombú fának ágát és patakmenti fűzfaágakat, és örvendeztetek az Örökkévaló, a ti Istentek színe előtt hét napig”. A Talmud³ be is azonosítja ezeket a növényeket: *etrog* (citrus medica), *luláv* (talán inkább datolyapálma ága), *hádász* (mirtuszág) és *árává* (fűzfaág). Maimonidész⁴ kihangsúlyozza, hogy a növények beazonosítása egy élő hagyományon alapul, ami nemzedékről nemzedékre hagyományozódott Mózes óta (*háláchá löMose miSzimáj*), és ezzel kapcsolatban kétely soha nem merült föl.

A rabbinikus irodalomban talá-lunk kérdéseket ezekről a növények-ről, hogy bizonyos fajtáik kósernek-e vagy sem, melyik alfaj tekinthető megfelelőnek stb. Ilyen problémás növény pl. a kanári pálma, amely-nek levelei ugyanúgy néznek ki, mint a vele rokon datolyapálmá-nak, de termése emberi fogyasztá-sra alkalmatlan (bár e kérdésben vita van a rabbik között. Mose Feinstein rabbi (1895–1986) szerint⁵ nem szá-mít pálmának, míg Slomo Zálmán Auerbach rabbi (1910–1995) sze-rint⁶ alkalmas a micvára, de a kon-szenzus inkább ellene döntött).

A FŰZFA SZABÁLYAI A SULCHÁN ÁRUCHBAN

A *Sulchán áru*ch RSZ⁷ a következő ösz-szefoglalót közli a fűzfáról:

„A folyóparti fűzfa, amiről a Tóra ír, ismert fajta, aminek ez a neve, és a következők az ismertetőjegyei. 1. a vesszője vörös, de amikor még zöld, akkor is már eleget lehet tenni vele a micvának, mivel be fog vörösödni, amikor a nap megsüti. 2. A levele nem kerek, hanem hosszúkás, mint a folyó. 3. A levél széle sima, nem recés.

Ennek a fajtának a többsége folyó mentén nő, ezért nevezzük ezt folyóparti vagy patakmenti fűzfának. De az a néhány fűz, ami a sivatagban és a hegyekben nő, szintén kóser az ünnepi csokorhoz, mivel megvan bennük az összes fent felsorolt ismertetőjegy.

Van egy olyan fűzfajta, amelynek a vesszője vörös, a levele hosszúkás, mint a folyó, de a levél széle nem sima, nem is hasonlít a fűrészhez, aminek nagyok a fogai, hanem nagyon kicsit barázdált, olyan, mint a kis [fogazott]sarlóé. Ez is használható.

Azonban van egy olyan fajta, amely hasonlít a fűzfához, de a vesszője nem vörös, a levele kerek és a levél széle hasonlít a fűrészhez – ezt a fajtát nevezzük *cafcáfán*nak. Ez pedig alkalmatlan a használatra, még szükség esetén is [amikor nincs más]... mindezek a dolgok isteni törvények, amiket Mózes kapott a Szináj-hegyen”.

A *Sulchán áru*ch kommentátorai szerint mindhárom ismertetőjegy-nek egyszerre kell jelen lennie a növényen, a háromból kettő nem elegendő⁸. Van olyan vélemény is, amely azt állítja, hogy ez a három jegy általában egyszerre van meg egy növényben: ha ez egyik hiány-zik, akkor a másik kettő is hiányo-zni fog⁹.

A FŰRÉSZ FOGAINAK ÉS A SARLÓ BARÁZDÁINAK MÉRETE

Mordeháj Jáfe rabbi (1530–1612), a *Sulchán áru*ch társszerzője, a krak-kói RÖMÁ tanítványa azt írja a *Lö-vus* című könyvében¹⁰ a fent említett, kicsit recés levelű fűzfajtról: „És ez az a fűzfa, ami országunkban talál-ható”, ezek szerint már az ő idejében nem nagyon volt Kelet-Európában elérhető teljesen sima levelű fűzfa¹¹. A jeruzsálemi Slomó Zálmán Auer-bach rabbi úgy vélte¹², hogy az a fűz-fa, amelyik kicsit recés, teljes egé-szében kóser, teljesen egyenértékű a sima levelűvel.

A rabbinikus irodalomban nem találtam sehohol pontos definícióját annak, hogy mi az, ami már olyan-nak számít, mint a fűrész fogai, és mi az, ami csak barázdált, mint a sarló.

Él azonban Izraelben egy jeme-ni származású tudós, Zohar Amar, aki a Bár Ilán Egyetem professzo-ra és a szakterülete a Bibliában és a Talmudban található különböző dolgoknak, állatoknak, növények-nek, ásványoknak, tárgyakkal az azonosítása. A kutatási eredményei a témában nagyon hitelesek, mivel jesivát is végzett és tudományos ismeretei mellett komoly rabbinikus tudása is van. Ő megvizsgálta azo-akat a sarlókat és fűrészeket, amelyek a talmudi időkből származnak, és a következőket állapította meg¹³: „A sarlóknak (több fajta van) nincse-nk barázdái, vagy relatív nagyon kicsik: 0,5-1,5 mm mélyek... ezzel szemben a fűrész olyan tárgy, amely-nek általában nagy fogai voltak, és ezek jobban elkülönülnek egymás-tól, mint a sarlóéi: 2 mm-esek és an-nál nagyobbak”.

A témában érdemes még megem-líteni Smuel Vosner Bné Brák-i rab-

bi (1913–2015) véleményét¹⁴, esze-rint a recék mérete relatív: minél nagyobb a levél, annál nagyobbak lehetnek a recék úgy, hogy a növény továbbra is kósernek tekinthető.

Mindezek után meglepő a je-ruzsálemi Mose Sternbuch rabbi (szül. 1926) véleménye¹⁵, miszerint csak olyan mértékű recéség fogad-ható el, ami szabad szemmel nem látható, ez pedig szerinte csak az Egyesült Államokban honos fűz-fajtán van, aminek levelei majdnem teljesen simák. Ez azonban ellent-mond az elfogadott, ősrégi szokás-nak.

Most vizsgáljuk meg két, Ma-gyarországon is elterjedt fűzfajtá-nak a kóserságát!

KÓSER-E A FEHÉRFŰZ (SALIX ALBA)?

A neustadti Sálom rabbi (meghalt 1413 körül) könyvében¹⁶ az áll, hogy ő „nem kósernek nyilvánítot-ta azt a fűzfát, amelyiknek *felvir* a neve”. Erre azt írja az egyik fiatal szerző 2019-ben¹⁷: „A *Die Flora der Juden* (A zsidók növényvilága) című könyv, amely több mint 70 év-vel ezelőtt jelent meg egy híres né-met zsidó növénykutató, I[mmanu-

Fehérfűz

el] Löwtől, azt írja, hogy ez a *felvir* a fehér fűz... ez Izraelben nagyon elterjedt a folyók mentén, és ennek az ismertetőjegye, hogy a levél alja nagyon világos. Tudni kell, hogy a neustadti Sálom rabbi szerint ezek semmiképp nem használhatóak”. A magyar olvasó rögtön rá fog jönni,

hogy itt Lów Immánuelről (1854–1944), a híres szegedi neológ rabbiról van szó, és nem egy német zsidó kutatóról.

Az ő azonosításával szemben ugyan van egy másik vélemény¹⁸, de szerintem se ez, se az nem releváns, hisz az ezt megelőző több száz évben nem találjuk nyomát a rabbinikus irodalomban annak, hogy bárki nem-kósernek nyilvánította volna a Kelet-Európában nagyon elterjedt fehérűzt. Kétséges, hogy ott, ahol sok millió zsidó élt, ideértve a Rómát, a *Sulchán áruach* társszerzőjét és több kommentátorát is, ne lenne említés arról, ha nem lehetett volna használni, így ebből arra következtethetünk, hogy ezt mindig elfogadhatónak tekintették.

Az első, aki az utóbbi években nem-kósernek nyilvánította ezt a fajtát, az Jechiel Michl Stern (szül. 1949), a jeruzsálemi Ezrát Torá negyed rabbija, akinek nagyon sikeres, képekkel illusztrált könyvsorozata van különböző háláchikus témákról. Ebben – a háláchá tanulmányozásához hasznos és népszerű sorozatban – jelentetett meg 1992-ben egy könyvet az ünnepi csokor négy növényéről az összes kóser és nem-kóser fajta képes felsorolásával. Ebben azt írja a fehér fűzről¹⁹: „Fehér fűz: egy fűz fajta, ami a folyó mentén nő... és nem ajánlatos ezt használni a micvára. A levelei szélesek és a recéi különlegesen nagyok... A növénykutatók véleménye eltér arról, hogy a vesszője vörös vagy nem...”. Hiába nem mondja ki egyértelműen, hogy nem kóser, a többi könyv, ami utána megjelent, már tényként közli, hogy a fehérűz nem kóser a micvára. A problémám ezzel az, hogy nem felel meg a valóságnak, hisz én saját szememmel ellenőriztem a fehérűzet, és a levelei egyáltalán nem különösebben recések²⁰.

KÓSER-E A SZOMORÚFŰZ (SALIX BABYLONICA)?

Több helyen olvastam, hogy a szomorűfűz nem kóser a micvára, de a kutatásom itt is azt mutatja, hogy Stern rabbi volt az első, aki 1992-es könyvében nem-kósernek nyilvání-

totta²¹: „*Salix babylonica* (szomorűfűz): nem ajánlatos használni a micvára. Ez a fűz folyó mentén nő, a leveleinek széle olyan, mint a fűrész és különösen nagyok a recéi. Annak ellenére, hogy két kóserági ismertetőjegye megvan, hosszúkás a levele és a vesszeje vörös, de mivel a levele olyan, mint a fűrész, ezért nem használható... A kutatók azért nevezik szomorűfűznek, mert a formája szomorű, elhanyagolt és lefelé hajló. A levele különlegesen keskeny és kicsit olyan, mintha össze lenne hajtva”.

Itt is meglepő az az állítása, miszerint „a leveleinek széle olyan, mint a fűrész és különösen nagyok a recéi”, mivel ez nem felel meg a valóságnak. Fent már idéztem Zohár Amar professzor megállapítását, hogy a sarló kis barázdáinak mélysége 0,5-1,5 mm-ig terjed. Saját méréseim szerint a szomorűfűz recéi semmiképpen nem haladják meg a 2 mm-t, inkább 1-mm-esnek mondhatók. Ezek alapján semmi alapja nincs ezt a fajtát nem-kósernek nyilvánítani²².

2016 novemberében, a nagyünnep után egy pár európai rabbikollégával együtt az a megtiszteltetés ért, hogy fogadott bennünket a Chájim Kanievsky rabbi (szül. 1928), a litvis világ legnagyobb tóratudósa. A zsebemben vittem pár darab szomorűfűz gallyat, és megmutattam neki azzal, hogy van, aki nem-kósernek nyilvánítja ezt a recék miatt, és kikértem a véleményét a kérdésről. Kanievsky rabbi kézbe vette a leveleket, és gondolkodás nélkül kijelentette, hogy „kóser vöjasar” – ez a jiddis kifejezés azt jelenti szó szerint, hogy kóser és egyenes, ami a közismertebb „glátt kóser” megfelelője.

A SALIX ÉS A POPULUS: MELYIK FŰZFÉLÉT HASZNÁLHATJUK?

Fentebb idéztük, amit a *Sulchán áruach* írt a fűzfáról, hogy „ez egy ismert fa és ez a neve”. Utánanéztem szakkönyvekben, hogy megtaláljam ennek a növénynek a tudományos elnevezését. A *Mászé Tuvia* című könyvben, ami 1707-ben jelent meg Velencében, a szerző, Tuvijá Háko-

Szomorűfűz

hén (1652–1729), az orvos azt írja²³: „Fűzfa – ez egy ismert fajtájú, római nyelven [latinul] *salix*”.

A *salix*ról azt írja Amar professzor²⁴: „ma az *árává* a *salix* nemzetséghez tartozik, aminek 170 fajtája van világszerte. Ezzel szemben a *Sulchán áruach*ban említett *cáfcáfá* a *populus*, vagyis a nyárfák nemzetségéhez tartozik, amihez 30 faj tartozik. Érdemes megjegyezni, hogy a *salix* azonosítása az egyik legbonyolultabb a növényvilágban, mert gyakran keverednek egymással (hibridizálnak), és így egyre nehezebb ráismerni az alfajtákra a nemzetségen belül. A *salix* és a *populus* között nem nagyon van keveredés... az európai kontinensen 60 fajta fűzfa található és biztos, hogy a különböző ottani közösségek sok különböző fajtát használtak, ami épp az ő környezetükben megtalálható volt... Maga az a tény, hogy a háláchikus irodalom nemzedékeken át nem nagyon foglalkozott az *árává* azonosításával, arra tanít minket, hogy gyakorlatilag ellenvetés nélkül elfogadták a könnyebb felfogást, miszerint az összes *salix* fajta, aminek megvan a három ismertetőjegye, használható”.

Próbáltam az idősebb korosztálynál itt Magyarországon utánaérdeklődni, hogy van-e hagyomány arról, melyik fűzfélét használták és melyiket nem, de senki nem tudott olyat

A CSENGELEI FÜZFA

Meglepő lesz az olvasónak, hogy a csengelei kóser vágóhíd szintén kapcsolódik a fűzfakérdéshez és annak megoldásához.

Néhány évvel ezelőtt a csengelei sakterek és mesgiáchok vezetője, Mose Weinberger rabbi mesélte nekem, hogy ő fűzfatermesztéssel is foglalkozik, és van egy saját kertje, ahol fűzeket nevel. Felvettem az ötletet, hogy hozzon ide azokból a fajtákból, amelyeket a leginkább használnak Izraelben a Szukkot ünnepi csokorba, és ültessen el belőlük a vágóhíd kertjében. Így idővel lesz saját termesztésű *árávánk*, ugyanolyan, mint amit Izraelben használnak.

Meg is tette, ma négy fűzfa növekszik Csengelén: tavalyelőtt még csak pár ágat tudtunk hozni onnan, de tavaly már többet.

Külön köszönet Oirechman Smuelnek, aki a vágóhíd vezetőjeként szíven viseli a fák sorsát.

felidézni, amit kifejezetten nem lehetett használni. Weisberger Mojse Tuvijá rabbi barátom, aki itt nőtt fel az '50-es években, egyértelműen emlékszik, hogy gyerekkorában csak lementek a Dunapartra, és minden olyan fáról, ami fűzfának nézett ki, vágta ágakat a micvára, válogatás nélkül. Valószínűleg a holokauszt előtt is ez volt a jellemző, sok száz éven keresztül a híres rabbik jóváhagyása alapján, akik nem írtak könyveikben semmit arról, hogy ne lenne használható akár a fehérűz, akár a szomorűfűz, ami annyira elterjedt itt.

Menáchem Mendel Wilhelm ungvári rabbi barátom hasonlóképpen érdeklődött a munkácsi zsidók között, akik szintén azt állították, hogy mindig is a szomorűfűzt használták a micvára, hiszen főleg ez az a fajta, amely megtalálható Kárpátalján.

A fentiek alapján tehát a *salix* nemzetség összes tagja, ami itt Közép- és Kelet-Európában megtalálható és rendelkezik a *Sulchán áruch*-ban felsorolt ismertetőjegyekkel, kóser a micvára.

Lényegében ez volt az álláspont, amit tavaly publikáltam, hozzátéve, hogy nem azért mondom ki az összes megfelelő *salix* fajtára, hogy kóser és használható, mert járvány volt és akadályozott a beszerzés, hanem ezek saját maguk jogán, minden időben kóserek és használhatóak, ahogy elődeink több száz éven át használták őket.

¹ További köszönet jár Gábor Miriám Máriának, aki szintén nagyban elősegítette a kutatásaimat.; ² 3Mózes 23:40.; ³ Szukká 3. fejezet; ⁴ Bevezetés a Misnához.; ⁵ *Igrot Mose* responsum OC 4. kötet 123. fejezet; ⁶ *Hálíchet Slomo, Tisri* 10:9.; ⁷ 647:1-3.; ⁸ *Pri mögádím* uo. *Misböcot záháv* 1.; ⁹ *Bikuré Jáákov* uo. 1., lásd még *KáfháChájím* uo. 4.; ¹⁰ *Uo.* 1. végén.; ¹¹ De lásd *Áruch hásulchán* uo. 3.; ¹² *Hálíchet Slomo* uo. 10:13. és *Dvár háláchá* 21.; ¹³ *Árbát háminim*, Tel Aviv 2010, 76-77. oldal; ¹⁴ *Sévet Hálévi* responsum 8. kötet 149. fejezet; ¹⁵ *Tsuvoť vöhánhagot* responsum 3. kötet 187. fejezet. Lásd még 181. fejezet végén; ¹⁶ *Háláchot uminhágé Rábénu Sálom miNeustadt* 48:6.; ¹⁷ Jesájá Nátán Meltzer: *Dvár Misná* 130. oldal *Cijun misne* 57.; 408. oldal; ¹⁸ Lásd *Szináj* folyóirat 108. kötet 178. oldal; ¹⁹ *Kásrut árbát háminim* 124. oldal; ²⁰ Lásd még Jehudá Csezner: *Sáaré chág háSzukkot* 10:8. 4. lábjegyzet - 325. oldal; ²¹ 125. oldal; ²² Lásd még *Sáaré chág háSzukkot* uo. 324. oldal; ²³ 149a. Mem betű; ²⁴ *Uo.* 71. és 78-79. oldal.

AZ ADÓSSÁGOK ELTÖRLÉSE

Az előző számban a smitá-év mezőgazdasági vonatkozásival foglalkoztunk: a hétévente megpihenő izraeli termőföld elméleti és gyakorlati szabályaival. Ez alkalommal ismerkedjünk meg a szombat-év pénzügyeket érintő aspektusaival. **NAFTALI DEUTSCH ÍRÁSA**

A PÉNZEK ELENEDÉSE

A Tóra (5Mózes 15:1-2.) a következőt írja:

„Hét év végén tarts elengedést. Ez pedig az elengedés módja: Engedje el minden hitelező az adósságot, amit kölcsönzött felebarátjának. Ne szorítsa felebarátját és az ő testvérét, mert elengedést hirdettek az Örökkévalónak”.

A smitá-év végén tehát eljön a smitát kszáfm, a pénzek elengedése. Az adósság megszűnik, függetlenül attól, hogy mekkora volt a tartozás. A hitelező nem kényszerítheti az adóst a fizetésre és a későbbiekben sem tartózkodhat a hitelnyújtástól, a közelgő következő smitá-évtől tartva. Erről ezt olvashatjuk (15:9.):

„Őrizkedjél, hogy ne legyen valamely alávaló gondolat a te szívedben, mondván: Közeledik a hetedik év, az elengedés éve és irigy lenne szemed testvéredre, a szűkölködőre, hogy nem adnál neki; és ő kiált ellened az Örökkévalóhoz és vétek lesz rajtad”.

Természetesen, ha valaki a Tóra parancsa szerint él, az isteni jutalom sem marad el, melyről a következő mondat tanúskodik:

„Adj bizony neki és ne irigykedjék szíved, midőn adsz neki, mert e dolog miatt áld meg téged az Örökkévaló, a te Istened minden munkádban és kezed minden szerzeményében”.

A Tóra, a tőle megszokott racionalitás jegyében, nem kecsegtet azal, hogy egy nap megszűnnek a tár-

sadalmi különbségek, de igyekszik enyhíteni a nehéz körülmények között élők helyzetén, és így zárja a fejezetet:

„Mert nem fog kifogni a szűkölködő az országból, azért parancsolom én neked; mondván: Nyisd meg kezedet testvérednek, szegényednek és szűkölködőnek a te országodban”.

AZ ADÓS ÉS A HITELEZŐ

A bölcsek között vita folyt arról, hogy napjainkban, a Szentély lerombolása és a nép száműzetése után, vajon érvényben maradt-e az adósságok hétévente előírt elengedésének gyakorlata. A Rámbán szerint a micva státusza nem változott, s a ma élő zsidók között is kötelező az adósság elengedése. Rási véleménye az, hogy a micva ma is érvényben van, azonban a földművelés szüneteltetésének parancsával köti össze ezt az előírást, és mindkettő a rabbinikus parancsolatok közé sorolja. A főleg Rási leszármazottáiból és tanítványaiból álló, Toszfot néven ismert rabbik csoportja pedig a minden ötvenedik évben beköszöntő jovél évvel hozza kapcsolatba a hitelek elengedését. Mivel a jovél törvényei napjainkban nem érvényesek, szerintük a smitát kszáfm sem az. A legtöbb törvénytárgyoló Rási álláspontját fogadja el és – a föld pihentetéséhez hasonlóan – rabbinikus erejű előírásaként tekint a smitát kszáfm micvájára. A két smitá között jelentős különbség, hogy amíg a földműveléstől csak Izrael-

ben kell tartózkodni, addig az adósság elengedése külföldön is kötelező érvényű.

Ahogy azonban semmilyen jótekonysággal nem szabad visszaélni és a szegénynek kötelessége mindent megtenni, hogy elkerülje az adomány elfogadását, úgy az adós is akkor jár el helyesen, ha az elengedés ellenére megpróbálja visszafizetni tartozását. A Misna Sviit traktátusa, mely elsősorban a hetedik év törvényeivel foglalkozik, így fogalmaz (10:8-9.):

„Ha valaki rendezni akarja az adósságát a hetedik évben, mondja azt neki [a hitelező]: Lemondok róla. Ő pedig mondja azt: Én azért mégis [visszafizetném]. Ekkor elfogadhatja tőle ... Aki rendezi az adósságát a hetedik évben, örömet okoz a bölcseknek”.

A tartozás elengedése tehát egyaránt függ az adóstól és a hitelezőtől, mindkettőjüknek jóindulatúan és jóhiszeműen kell eljárnia. Az adós ajánlja fel a tartozás rendezését, a hitelező pedig jelentse ki, hogy lemond róla. A Tóra törvényeit magyarázó, XII. századi Széfer Jereim így foglalja össze az ilyenkor elvárható magatartást: „A smitá-év végén az adós csak a hitelező engedélyével tekinthet el tartozása rendezésétől, mert ameddig a hitelező nem engedi el az adósságot, addig az adós kötelessége visszafizetni azt. Az adós azonban bíróság elé citalhatja a hitelezőt és követelheti, hogy engedje el a tartozását. ... Ha a hitelező nem jelenti ki, hogy lemond a tör-

lesztésről, akkor a bíróság kötelezheti erre”. Más vélemény szerint az adósság akkor is semmissé válik a hetedik év végén, ha a hitelező nem jelentette ki, hogy lemond a pénzről, hiszen maga a Tóra rendelkezik az adósságok elengedéséről.

Ahogy fentebb idéztük, a Tóra figyelmezteti a tehetős embereket, hogy a hetedik évben rejlő kockázat ellenére ne tagadják meg a hitelnyújtást nehezen boldoguló embertársaiktól. Az elmélet azonban gyakran elválhat a gyakorlattól. A mintegy kétezer évvel ezelőtt élt bölcs, az öreg Hilél már arról panaszkodott, hogy a zsidó társadalomban nehéz hitelhez jutni, ezért kreatív megoldást eszelt ki, mely a prozbol nevet kapta. Így áll a Misnában (Svuit 10:3):

„A prozbol [keretében nyújtott hitel] nem évül el. Ez az egyik dolog, amit az öreg Hilél vezetett be, amikor látta, hogy az emberek nem akarnak kölcsönt nyújtani egymásnak és ezzel megszegik a Tóra szavát: »Őrizkedjél, hogy ne legyen valamilyen alávaló gondolat a te szívedben, mondván: Közeledik a hetedik év, az elengedés éve és irigy lenne szemed testvéredre, a szűkölködőre, hogy nem adnál neki; és ő kiált ellened az Örökkévalóhoz és vétek lesz rajtad«. Ezért vezette be Hilél a prozbolt”.

A PROZBOL ELJÁRÁS

Lássuk tehát, hogy mit takar ez a megoldás. A prozbol kifejezés két szóból áll össze: proz – rendelet és bol – gazdag. Ez tehát egy olyan eljárás, mely nem veszi el a kedvét a módosabb zsidónak attól, hogy anyagi segítséget nyújtson a rászorulóknak. Mivel a Tóra azt írja, hogy a „felebarát”, azaz a másik zsidó számára nyújtott hitelt kell elengedni a hetedik évben, Hilél egy bét din, azaz vallási bíróság kezébe adja a törlesztés intézését, melyre nem vonatkozik az elengedés parancsa. A hitelező a bét din tagjait bízta meg

a tartozás behajtásával, ha azonban ők ezt nem teszik meg, akkor saját maga is beszédheti a neki járó összeget.

Hilél így fogalmazta meg ezt a szerződést a Misnában:

„Ez a prozbol szövege: »Hozzátok fordulok X és Y bírák, Z településről. Minden általam nyújtott hitelt akkor szedek be, amikor csak akarok«. A bírák vagy a tanúk pedig aláírják”.

Napjainkban a Jeruzsálemi Legfelsőbb Rabbini Bíróság által kibocsájtott prozbol szövege így hangzik:

„Mi hárman [a bírák] összeültünk és X. Y. [a hitelező] elének járult, a következőt mondva: »Ez az év a smitá éve, nekem pedig kintlevőségeim vannak – szóban és írásban –, melyekkel különböző személyek és/vagy cégek tartoznak nekem. ... Átadom e prozbolt a Jeruzsálemi Legfelsőbb Rabbini Bíróság bírúinak és felhatalmazom őket, hogy gyűjtsék be az összes nekem járó adósságot. Ha pedig nem teszik ezt, akkor én szedhetem be bárkitől, aki tartozik nekem, bármikor, amikor nekem tetszik«. Mi pedig, a bét din tagjai, elismerjük, hogy szavai helytállóak, és a prozbolt Hilél és a bölcsök rendelkezései alapján írta meg, tehát a smitá-év nem törli el az általa nyújtott hiteleket és jogosult a neki járó adósságot begyűjteni bármikor, amikor azt helyesnek látja”.

A prozbolt a smitá-évet megelőző elul hónapban, Ros hásaná előtt írják meg, még az adósság elengedésének érvénybe lépése előtt. A Talmud (Gitin 36b.) szerint a prozbol-szerződést „kizárólag Szura és Nehárdea bíróságán lehet megírni”. E két városban működtek a legkiemelkedőbb babilóniai tanházak, ahol a kor legnagyobb bölcsői tanítottak. A rabbik ezt általában úgy magyarázzák, hogy a környék legnagyobb tóratudósai által alkotott bét din alkalmas e feladatra, mert az

nagy szakértelmet igényel. A Sulchán Áruch (Chosen Mispát 67:18.) így rendelkezik:

„Csak egy fontos bét din írhatja meg, ahol három, a prozbol törvényeiben és szabályaiiban járatos bíró ül, akik ismerik a smitá előírásait is, és akik joghatóságát elfogadják a városban élők”.

A törvénykódexet az askenáz világ szokásaival kiegészítő Remá megengedőbb és a következő kiegészítéssel él:

„Vannak, akik szerint bármely bét din írhat prozbolt és helyes könnyebben venni ezt napjainkban”.

A TÓRAI TÖRVÉNY MEGMÁSÍTÁSA

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy vajon a Misna bölcsének volt-e joga megmásítani egy tórai törvényt. Ezen már a Talmud bölcsői is elmélkedtek (Gitin 36a.). Ábáje azzal védi Hilél álláspontját, hogy jelenleg, amikor a zsidó nép többsége száműzetésben él, a hetedik év előírásai csupán rabbini erővel bírnak, így tehát egy másik rabbini rendelkezéssel módosítani lehet azt. Ebből az is következik, hogy amikor a helyzet megváltozik, és a zsidó nép visszatér a földjére, ismét tórai előírásként kell a smitá törvényeire tekinteni, amikor már nem élhetünk a prozbol könnyítésével. Akkor, a messiás eljövételével az emberek erkölcsi és spirituális szintje olyan magasságokat ér el, hogy nem is lesz szükség arra, hogy könnyítések és kikapuk segítségével tartsák be a Tóra törvényeit. Ha egy szegény hitelt kér, a gazdag azonnal ad, és nem azt számolgatja, hogy mennyi idő van még a következő smitá-évig, s vajon az elég lesz-e az adós számára, hogy tartozását rendezze. Ehelyett teljes hittel az Örökkévaló felé fordul, hiszen Ő gondoskodik a megélhetéséről.

A NEVEZETES PESTI ZSIDÓ HÁROMSZÖG MÁSODIKJA

FEJEZETEK A RUMBACH UTCAI ZSINAGÓGA TÖRTÉNETÉBŐL 2. rész

A Rumbach Sebestyén utcai zsinagógát szinte minden fővárosi ismeri; emberek ezrei nézték végig szomorú pusztulását, majd lettek boldog tanúi a nem oly régen befejezett felújításának. Az épülethez több téves mítosz is tartozik, sok sűrű folt övezi a vészkorszak utáni használatát. Kétrészes cikkünkben most ezeket a sokszor kérdőjeles mondatokat is tisztázzuk, miközben a zsinagóga életében jelentős személyek és történetek is megelevenednek. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

A LENGYEL CSODAGYERMEK PESTI KARRIERJE

A Rumbach zsinagógában nagy hangsúlyt fektettek a zenei motívumokra, viszont itt az orgona vagy a vegyes kórus fel sem merült opcióként. A zsinagóga férfikórusa – mely jellemzően nyolc, fele részben tenor, fele basszus férfiből, illetve 10–12 alt és 18 szoprán fiúgyermekből állt – a tóraszekrény előtti félköríves emelvényről énekelt.¹ A kórus vezetője 1920-tól Gottschall Jakab (1881–1965), a „lodzi csodagyermek” volt, akit Majse Stepcele híres kántor vitt körútra, s Krakkóban kezdett el komponálni; a Rumbach mellett a Dohányban is működött, utolsó évtizedeiben pedig a Hunyadi téri zsinagógában volt aktív,² szerzeményei mai napig ismertek.

OLASZ MESTEREK RUMBACH UTCAI SZÓNOKA

A főkántori székbe 1884-ben Bachmann Jakab (1840–1905) került Odeszából. Róla sokan úgy tartották, hogy ha Bachmann nem lett volna valóságos zsidó, akkor a világhírnévig meg sem állt volna, de azért így is sokan ismerték a határokon túl, és a legjobb európai kántorok között emlegették. Nekrológiájában mások mellett az alábbi módon méltatták:

„Bachmann Jakab a szó legjobb és legnemesebb értelmében művészember volt, kinek ereiben igazi művészszer csörgedezett és szívében az úgynevezett »isteni szikra« lakozott. [...] Remek, a középfekvésében bariton-színezetű hőstenor hangját, mely egyenletes regiszterben könnyedséggel a magas C, Cis-ig terjedt, méltán sorozhatjuk a hírneves Tamagno, Caruso

és egyéb neves olasz énekhéroszok mellé. Énekmodora és hangadása is olasz iskolákra vallott és Bachmann tényleg nagy előszeretettel kultiválta Verdit, Rossinit, Donizettit és egyéb olasz mesterek műveit.”³

A ZSINAGÓGA KÁNTORCSODÁJA

A zsinagóga legendás kántora volt Tkatsch/Tkats Izrael (Jisráél Léb, 1868–1945), aki korábban is kántorként tevékenykedett Kisenevben (Chişinău, Moldova), amikor megpályázta az éppen üresedésben lévő Rumbach utcai pozíciót. Az 1905-ös bemutatkozásáról az alábbi, szinte már szuperlatívuszokban megírt hírt adták közre:

„Egyszerűen csoda! Ez az általános ítélet arról a kimondhatatlan nevű kántorról, ki f. hó [augusztus – Cs. V.] 18-ikán, péntek este és a

A tóraszekrény romos kupolája 1988-ban (Müller, 1993: 92.)

rákövetkező 19-ikén, szombat dél előtt a Rombach utcai templomban az Isten-tiszteleteket vezette. Boldogult Bachmann Jakab állására pályázik, Oroszországból való és hívják: Tkats Izraelnek. Ne tessék ezen a néven nevetni. Mert nagyon sokszor elragadtatással fogják emlegetni. Mert Tkats Izrael tündöklő jelenség a zsidó egyháznak birodalmában. Azt mondom, hogy fogják emlegetni, mert percig sem kételkedem, hogy a Rombach utcai templomba járó hívek itt fogják és el sem eresztik, míg a pesti izr. hitközség a Rombach utcai templom főkántorává meg nem választja. Olyan lelkesedést kántor abban a templomban még nem keltett; a hívek egyszerűen oda voltak. A péntek esti tisztára páratlan kántori bravúr után az emberek, megfeszülve magukról éljeneztek és tapsoltak. [...]

Gyönyörű bariton hangja minden regiszterben kápráztatóan szép, színekkel tele, szívbe markoló; koloratúrája egyszerűen páratlan, amelllett nagy bál-tefilla [kb. az ima által áthatott és meghatározott személy – Cs. V.], ki recitatívájával azt teszi a hallgatóval, amit csak akar. Ujjong, sír, rimánkodik, remél, könyörög, bízik, kétségbeesik melódiáiban és amit ő művel, amit a hangja kifejez, azt vele érzi a hallgatóság, melyet éneke varázsa alá kényszeríti és mely fölött tökéletesen uralkodik.”⁴

A közösségnek bármennyire is tetszett, amit hallottak, akadályt jelentett, hogy Tkatsch nem volt magyar állampolgár, ráadásul addigi közössége is tartóztatni próbálta. Végül aztán egy tragikus esemény hozta vissza Tkatsot és hat fiát: menekülni kényszerültek az októberi (második) kisenevi pogrom elől, miben feleségét is megölték. Közben a hitközség is lépéseket tett, új pályázatot írtak ki, melyben megengedték, hogy külföldiek is pályázzanak, azzal a feltétellel, hogy ha egy ilyen személy nyerné el az állást, akkor mielőbb meg kell szereznie az állampolgárságot.⁵ Mikor visszatért Budapestre és január 19-én újból énekelt, akkor azt írták, hogy többen rekedtek az utcán, mint ahá-

nyan a zsinagógába befértek, pedig ott is ezrek zsúfolódtak össze, ráadásul sok férfi a női karzatra tülekedett, mely nem csak illetlen volt, de az előljárásság aggodalmát is kiváltotta, mert az emelet leszakadhatott volna a komoly teher alatt.⁶ 1906 elején a hitközség a hívek kérésének eleget téve két éves próbaidőre alkalmazta Tkatsot,⁷ aki aztán nyugdíjba vonulásáig szolgált a Rombach utcai közösséget.

Tkatsch és családja hamar beilleszkedett új hazájukba (a kántor 1909-ben tette le a honpolgári esküt),⁸ elsajátították a magyar nyelvet, és az első világháborúban a főkántor négy fia is harcolt a hazáért.⁹ Tkatsch hangja túlnőtt a Rombach zsinagógán, szűkek voltak neki az oktagonális mór falak, világhírnevet érdemelt és kapott. 1921–1925 között az Egyesült Államokban turnézott, ahol sikert sikerre halmozott, mégis visszatért Budapestre, ahol érkezése után nem sokkal, 1926. február 8-án egy különleges (játékony célú) liturgiai estet tartott a Vigadóban fia, Takács Mihály, a kolozsvári (Cluj-Napoca, Románia) nemzeti színház volt tenoristája és az Operaház férfikarának közreműködésével.¹⁰ A Kozma utcai temetőben található sírjára az alábbi szöveget vésték:

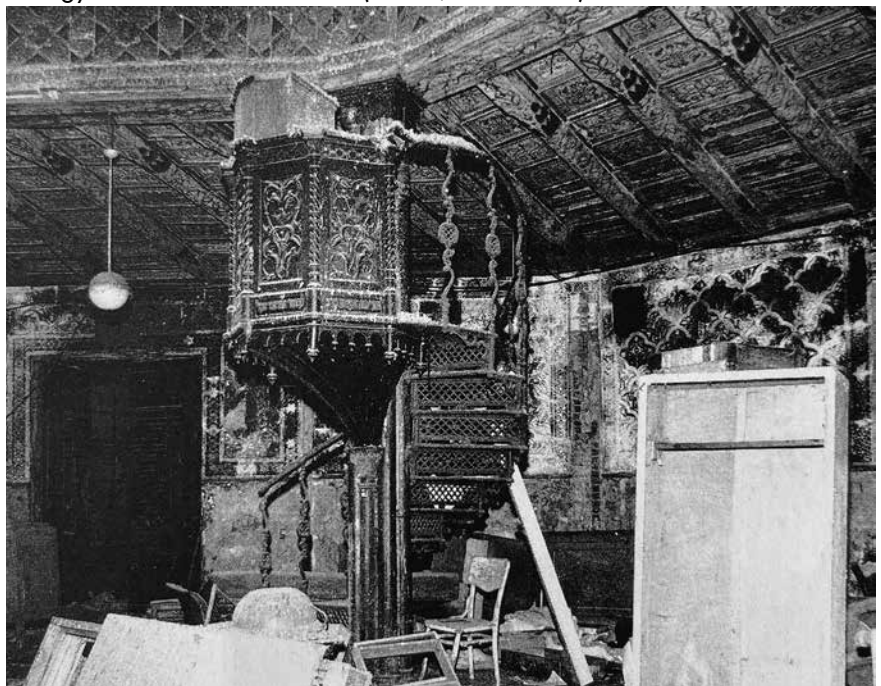
*„Templomi énekek mesteri dalnoka
Izrael és Cion ragyogó nagy fia
Szivárvány volt hárfája és napsugár lantja,
Mint angyalok sugaltak zengte édesen ajka.
A szíve, a lelke szárnyalta szép dallamát,
Dicsőség, világhír koszorúzta homlokát.
Róla jelen, jövő csodákat mesél-regél,
Emléke örökké egy világ szívében él.”*

A FELEJTHETETLEN BARITON

Az 1920-as évek elejétől itt működött még a sárbogárdi orthodox rabbi, dr. Ábrahámsohn Ármin (1878–1937) fivére, Ábrahámsohn Manó (1886–1960) főkántor, akit 1927-ben a Dohány utcai templomba helyeztek át, hogy konzervatívabb mederbe terelje az ottani Isten-tiszteleteket.¹¹ A szeretett főkántor – aki állítólag egy Wagner-darabot sem mulasztott el az Operában meghallgatni – tizedik jorcájtján többek között az alábbiakkal emlékeztek róla:

„Meddig őrzik a levegő hullámai a rajtuk átvezetett hangokat, nem tudom. De ha a lég hullámai nemcsak fizikai törvényeknek engedelmessé válnak, ez a templomi légtér gazdag hangtára, emléktára lenne Ábrahámsohn Manó hatalmas, zengő, a teret nemcsak megtörő, de formáló, felhevítő, az áhítat delejével áttelekesítő, orgonáló orgánumának.”¹²

Az egykori szószék 1971-ben (Müller, 1993: 74.)

A „NEOLÓG BÉSZ HAMIDROS”

1925. november 21-én délután avatták fel a még Adler rabbi által kezdeményezett és dr. Lederer Sándor (1852–1927) elnök által szorgalmazott bét midrást, melyet a köznyelvben sokszor emlegettek az elnök nevével.¹³ A Rumbach udvarán álló épület egyébként nem volt új, eredetileg Klein sámesz, vagyis a templomszolga lakása volt itt, amit tanházzá alakítottak. Az orthodox-neológ kommunikáció „szép” hagyományait mutatja az orthodox hetilapban megjelent cikk, mely az avatást humorosan, kissé talán gunyorosan, az alábbiakban kommentálta:

„A besz-hamidros berendezése teljesen meglepő és megvalósítja azt a talמודi kijelentést: »én besz hamidros b'lj chidüs« (nincs besz hamidros valami újszerűség nélkül). A »chidüs« az újdonszerűség ebben a besz hamidrosban az, hogy nincsenek benne könyvek. A szombati siurra – úgy látszik – mindenki saját magával hozza a széferjét. De besz hamidros, ahogy most van, visszatükrözteti mégis R. Eliezer b. Horkinasz ama felkiáltását »kajszlé besz hamidros jajchichu«, a falak tanúságot tesznek arra, (ha már nincsenek könyvek), hogy ez besz hamidros.

De mivel nemcsak a falaknak van fülük, hanem nekem is, hallom, mint két konzervatív neológ diskurál. – Hiszen már felavattuk egyszer tavaly télen, amikor »vajéro«-t olvasták, milyen szép beszédeket tartottak akkor – mit akarnak megint?

– No hallja, minden színház szokott a jól sikerült darabjából reprimt csinálni. A fő az, hogy a hal jó.¹⁴

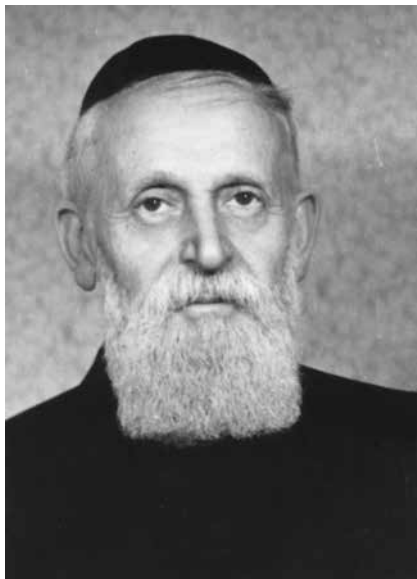
A VÉZSKORSZAK SZOMORÚ ÁLLOMÁSA

A vézskorszak idején, már 1941-ben szomorú szerep jutott a zsinagógának. dr. Pásztóy Ámon (1892–1949) miniszteri tanácsos 1938–1941 között a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) vezetője, a hírhedt 192-es számú rendelet eszmei szerzője a Rumbachban gyűjtette össze a rendelete alapján deportálandókat.

„Rendelet a külhonosok eltávolítása ügyében. A kiutasítottak ügyében, a zavartalan lebonyolítás céljából dr. Batitzfalvy Nándor m. kir. Rendőrfogalmazót Kőrösmezőre küldtem ki. Utasítottam, hogy a hozzám beküldött kimutatók alapján az eltávolításra kerülő külhonosok ügyében a szükséges intézkedéseket tegyegye. Kézpénzben csak harminc pengőt vihetnek ki. Tartsa szem előtt, hogy az utóbbi időben beszivárgott lengyel zsidók minél nagyobb számmal eltávolításra kerüljenek.”¹⁵

„Beszivárgott külhonsként” deportáltak az üldöztetések elől menekülővel együtt több ezer magyar zsidót is, mivel a direkt rövidre szabott határidő nem volt elégséges az állampolgárság bizonyítására. A KEOKH detektívei a Pesten tartózkodó, magukat kellőképp igazolni nem tudókat a Rumbach zsinagógába vitték, ahol szigorú őrizet alatt tartották őket, ahonnét teherautóra lökték a szerencsétleneket, akiket a Nyugati pályaudvaron keresztül az ország keleti határára, Kőrösmezőre (Jaszinya, Ukrajna) deportáltak, végül a náci katonák Kamenyec-Podolszkijban lemészárolták.

Az 1944 őszen felállított pesti nagy gettó része volt a zsinagóga is, ahol ekkor is rendszeresen tartottak Istentiszteleteket. Az imatér különösebb károk

Fischer Benjámín rabbi időskorában
FORRÁS: MILEY

nélkül átvészelte a második világháborút, azonban a második emeleti homlokzat bombatalálatot szenvedett.¹⁶

A FELSZABADULÁS UTÁNI ÉVTIZEDEKBEN

A felszabadulás után a zsinagógát is megpróbálták visszaállítani a békeidők kerékvágásába. A zsinagóga kántora Herczog Gyula (1878–1961) lett, aki a vézskorszak előtt Árokszálláson (Grafenschachen, Ausztria), majd Mezőtúron volt kántor és kóser metsző, aki a vidéki deportálásokat túlélve a fővárosba telepedett, ahol először a Bethlen téren, majd itt emelte az imádkozás hangulatát.¹⁷

1947-ben kisebb felújítás után úrraavatták és megcsappant létszám mellett, de még a Rumbach fénykorára emlékeztető keretek között használták a zsinagógát. 1957-ben az idős Fischer rabbi a Londonban élő nevelt leányához költözött. Ezután már nem is volt rabbija a közösség maradékának, de 1979-ben, a rabbi születésének századik évfordulóján, egyik idős híve, Siklós Dezső a következőket írta: „Munkája nem volt hiábavaló. Ma is létszámban kicsi, de jelentőségében nagy közösség őrzi a Rumbach utcai régi hagyományokat és gondolkodik rá tiszteletnek és szeretetnek érzésével.”¹⁸

Amikor Fischer főrabbi Angliába emigrált, már pár éve nem használták a zsinagógát, melynek bezárásának oka, nem a – sajnos – a hívők mindenhol tapasztalható létszámfogyatkozása volt, hanem, ahogy dr. Kéri Lajos (1906–2000) ügyvéd, 1982-től a budapesti községkerület elnöke (később a BZSH és Mazsihisz díszelnöke), illetve a Rumbach közösség összefogója 1993-ban a zsinagógáról szóló tudományos konferencián elmondta:

„Az egyik reggel észleltük, hogy a kupolának az egyik fatáblája megmozdult, ezt jelentettük az elnökségnek, amelynek első dolga volt anélkül, hogy a megmozdult tábla helyreállításával foglalkozott volna – nyilván az akkori korszak

tól áthatva, és annak kedveze –, a templom bezáratása, amely elhátározásán semmilyen körülmények között nem volt hajlandó változtatni. Ezt követően nem fordított gondot a templom állagának megóvására. Ha a tetőn eltört egy cserép vagy betört egy ablak, azt nem csináltatták meg, így az eső eláztatta a helyiséget, a betört ablakokon berepült madarak pedig beszennyezték.¹⁹

1965-től – legalábbis ez volt az első év, ahol az *Új Élet*ben találunk utalást erre – a nagyünnepeket a Wesselényi utcai Hősök Templomában tartották meg, de a komplexum utcai bérházának első emeletén kialakított imaházát még két évtizedig használták. A Rumbach utcai imaház imaidője megegyeztek a Kazinczy utcai orthodox nagyzsinagógáéval, vagyis a péntek esti kábálát sábat tíz perccel a gyertyagyújtás után kezdődött.²⁰ Az *Új Élet* 1986. április 1-jei számától kezdve viszont eltűnt a Rumbach, helyette az imarendek alatt az alábbi tájékoztató jelent meg: „A volt Rumbach utcai zsinagóga hívei a Hősök templomában imádkoznak.” Ugyanekkoról a Dohány templommal egy időben kezdtek a pénteki imákat, viszont a szombat reggeli Istentisztelet kezdete megmaradt 7:15, az általánosabb 9–10 órával szemben, illetve sábesz délutánonként továbbra is megtartották a *sálesüdeszeket*.²¹ Alig egy évvel később, miután 1987. január 20-án felavatták a Wesselényi utca 7.-ben a neológ hitközség Talmud-Tóráját, egyben új imaházát, akkortól kezdve ott imádkoztak a Rumbach egykori hívői, mely valószínűleg otthonosabb környezet volt nekik, hiszen több tárgy, mint

például a szidrákat mutató tábla is korábbi zsinagógájukból származott.²² Majd a rumbachosok lassan feloldódtak a Dohány utcai közösségben.

A RUMBACH JELENLEG

Az épületegyüttes a közösség kiköltözését követően üresen pusztult tovább egészen 1988-ig, amikor a hitközség a neológ rabbinátus „bánatára” és tudta nélkül eladta.²³ Az új tulajdonos, az Alba Regia Építési Vállalat pozitív hozadéka lett, hogy a cég állagmegóvó munkálatokat végzett az épületen. A zsinagóga 1994-ben az államhoz került, akik 2000-ben megpróbálták eladni, azonban az árverés sikertelennek bizonyult. Ezután kezdődtek újból tárgyalások a zsinagóga tulajdonjogáról, melynek végezetül a Budakeszi út 32. alatt lévő, egykori zsidó menház villaépületének cseréjével a Mazsihisz visszakapta a Rumbachot. Azonban ezt a hosszú időn át fennálló cserelehetőséget csak akkor fogadták el, amikor az EMIH vételi ajánlatot tett az épületre. 2004-ben összesen 400 millió forintot kínáltak fel az épületért, azonban a Mazsihisz mindent elkövetett azért, hogy a Rumbach zsinagóga vallási funkcióját az EMIH ne állíthassa vissza.

Sajnos az elmúlt majdnem két évtized bebizonyította, hogy a Mazsihisz vezetését nem éppen az motiválta, hogy a zsinagóga szakrális jellegét minél előbb ők állíthassák vissza... Végül hosszadalmas tervezés után 3,2 milliárdos állami támogatásból 2020-ra megújult az egész épületkomplexum. A távvezérléssel aknába sülyeszthető tóraolvasó-emelvény szinte páratlan megol-

dás, mely lehetővé teszi a zsinagóga szakrális használata mellett, hogy koncerteket vagy más kulturális jellegű programokat is tartsanak itt.

A zsinagóga hasznosításáról néhány bonmot-tól eltekintve nem ismerünk kialakult koncepciót, bár számos riport és írás készült az épülettel kapcsolatban, valahogy az öröm mellett hiányérzet marad az emberben. Az ünnepélyes avatás végül június 10-én volt, melyről valamilyen furcsa okból kifolyólag a széles közönség alig egy nappal korábban értesülhetett, ekkor derült

FOTÓ: CSEH VIKTOR

ki, hogy a zsinagóga „vallási vezetője” Deutsch Péter, a Bethlen téri zsinagóga rabbija lett, aki az újraavatáson levezette az első mincha-imát is, melyet azóta már több közösségi Istentisztelet is követett, azonban erről mindenki számára elérhető információval egyelőre nem rendelkezünk.

Adj a Örökkévaló, hogy az egykori Rumbach közösség emlékéhez méltó módon használják ki az eredeti pompájában helyreállított zsinagógai teret!

¹ Haraszi György, „A Rumbach utcai zsinagóga és hívei”, in: Müller, Ines, *A Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga*. Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1993. 113–114. A továbbiakban: Haraszi, 1993.; ² „Gottschall Jakab”, *Új Élet*, 1965. 21. évf. 2. szám, 4.; ³ Guttman Béla, „Bachmann Jakab”, *Egyenlőség*, 1905. 24. évf. 19. szám, 9–10.; ⁴ Mardochai Hajehudi, „Hírek – Egyszerűen csoda!”, *Egyenlőség*, 1905. 24. évf. 34. szám, 10.; ⁵ „Hírek – »Egyszerűen csoda«”, *Egyenlőség*, 1905. 24. évf. 51. szám, 13–14.; ⁶ „Hírek – A kántorkérdés”, *Egyenlőség*, 1906. 25. évf. 3. szám, 11.; ⁷ „Hírek – A Rombach-utcai főkántor”, *Egyenlőség*, 1906. 25. évf. 5. szám, 11–12.; ⁸ „Napi hírek – Tkats Izrael főkántor magyar állampolgár”, *Pesti Hírlap*, 1909. 31. évf. 7. szám, 12.; ⁹ „Napi hírek – Takács Izrael főkántor és a háború”, *Pesti Hírlap*, 1916. 38. évf. 191. szám, 11.; ¹⁰ „Fodor hangversenyiroda – Tkats Izrael főkántor...”, *Budapesti Hírlap*, 1926. 46. évf. 13. szám, 17.; ¹¹ „Az ünnepek alatt”, *Egyenlőség*, 1927. 46. évf. 41–42. szám, 4.; ¹² László Zsigmond, „Abrahamsohn Manó emlékezete”, *Új Élet*, 1971. 26. évf. 2. szám, 5.; ¹³ „Felavatták a »Lederer Sándor Beth Hamidrás-t«”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 48. szám, 11.; ¹⁴ Gimel, „Egy neológ »bész-hamidros«”, *Zsidó Ujság*, 1925. 1. évf. 8. szám, 11.; ¹⁵ Palásti László, „Hogyan küldött a halálba a KEOKH 30000 magyar zsidót”, *Új Élet*, 1976. 31. évf. 5. szám, 5.; ¹⁶ Haraszi, 1993: 114.; ¹⁷ „Hírek – Halálozás”, *Új Élet*, 1961. 17. évf. 6. szám, 6.; ¹⁸ Siklós Dezső, „Emlékezés dr. Fischer Benjámín főrabbiára”, *Új Élet*, 1979. 34. évf. 5. szám, 2.; ¹⁹ „In memoriam »Rumbach«”, *Új Élet*, 1993. 48. évf. 17. szám, 3.; ²⁰ Az utolsó ilyen: „A zsinagóga naptára – Imaidők”, *Új Élet*, 1986. 41. évf. 6. szám, 4.; ²¹ „A zsinagóga naptára”, *Új Élet*, 1986. 41. évf. 8. szám, 4.; ²² „Talmud Tóra központ avatása”, *Új Élet*, 1987. 42. évf. 3. szám, 3.; ²³ „A Budapesti Izraelita Hitközség közgyűlése”, *Új Élet*, 1988. 43. évf. 23. szám, 2.

„Isten mindig rajtam tartotta a kezét, soha nem engedett túl messzire menni”

Nissim Black valóban alulról jött. Drogdíler-családjából kalandos úton, az iszlámon és a kereszténységen keresztül érkezett az ortodox zsidósághoz, ma a legismeretesebb fekete-zsidó rapper, aki tehetségét Isten és a zsidóság szolgálatába állította. A ma Izraelben élő hászid rapperrel Megyeri A. Jonatán beszélgetett.

SEATTLE 98118

– Az ön története meglehetősen egyedí. Damian Jamohl Black néven születte Seattle-ben. Hogyan került az izraeli Bét Semesbe, egy gyönyörű családdal és egy teljesen új vallással és életmóddal?

– A bűnözés és a drogok környezetében nőttem fel; 9 évesen füvet szívtam, 12 évesen már árultam, és egy utcai bandával randalíroztunk. Tanúja voltam például annak, ahogy a mostohaapám hazajött a barátaival egy lövöldözésből, és mindenkinek golyó ütötte sebei voltak. Emlékszem, egy barátja meg is halt az egyik ilyen eset után. Gyakran ébredtem arra gyerekként, hogy szüleim ki vannak ütve, az asztalon kilónyi drog és kokain van.

– Egy interjúban azt mondta, hogy Seattle egy olyan negyedében nőtt fel, ahol ortodox zsidók éltek. Azt gondolnám, hogy a drogok kevésbé jelentenek problémát egy ilyen környezetben.

– Nem feltétlenül, nézze meg New Yorkot. A zsidó közösségek gyakran közel vannak az ilyen, más jellegű közösségekhez. A 98118, a seattle-i irányítószám, ahol laktunk, a legkomplexebb környék az Egyesült Államokban. Minden nap egy zsinagóga mellett sétáltam el iskolába menet. Az előtt a sül előtt, amelyben később a betérésem zajlott. Ez egy szefárdi zsinagóga volt.

– Tudott valamit a zsidókról abban az időben?

– Nem, kivéve, hogy szombaton jártak „templomba”, amikor az utcákat elárasztották a fekete öltönyben sétáló emberek. De a családomban soha nem volt antiszemitizmus, egyszerűen soha nem kerültek szóba a zsidók. Ami segített abban, hogy nem fertőzöttem meg káros nézetekkel. Legalábbis nem ezen a téren. A vallással először nagyapám ismertetett meg, aki szunnita muszlim volt, így először az iszlámot ismertem meg. Ő egyébként a börtönben tért át az iszlámra; élete nagy részét ugyanis ott töltötte. Feltételesen szabadlábra helyezték, de csak egy évre, és mielőtt visszament volna, hozzánk költözött. Naponta ötször imádkoztam vele, ő vitt el a mecsetbe is. Nagy tudású volt; nagyon okos. Élete vége felé még könyvet is írt az életéről. Az ember a környezete terméke lesz, intézményesül, és beleragad egy gondolkodás- és életmódba. Így volt nagyapám-

mal is: visszakérült a börtönbe, és abban az időben, ha bárki megkérdezte volna tőlem, azt mondtam volna, hogy muszlim vagyok.

Aztán az utcára kerültem, 13 éves koromban kirúgtak az iskolából; alternatív helyekre kellett járnom dühkezelési foglalkozásokra.

GOSPEL ÉS HIP-HOP

– Hogyan lehet kikerülni a bajból, ha csak olyan emberekkel vagyunk körülvéve, akik bajkeverők?

– Isten mindig rajtam tartotta a kezét, soha nem engedett túl messzire menni. Az utolsó iskolai napjaim egyikén este rohagáltunk a városban, betörtünk egy pár ablakot a környéken, és a rendőrség elől menekültünk. Sok barátom nálunk aludt aznap este, és az egyikük zoknijai kigyulladt, mert egy lámpán felejtette. Súlyos asztmám volt, és arra ébredtem, hogy a ház tele van füsttel. Őrületesen köhögtem. Kirohantunk a házból, és pár percen belül láttuk, hogy az egész ház lángokban áll. Az anyám ott ült és sírt, hallottam, hogy az ablakok üvegei betörnek a hőtől.

Azután az éjszaka után a nagymamámnál voltam, és őrült pánikrohamot kaptam. Valahogy Isten sosem engedte, hogy túl messzire menjek. Szóval, még abban az évben elkezdtem járni egy hip-hop programra a Union Gospel Missionbe, egy keresztény szervezetbe, mert volt egy zenei programjuk, ami az én módszerem volt arra, hogy kiadjam magamból a dühömet, kifejezzem magam és hasonlók. Mindig is szerettem a zenét, és ekkorra már volt is néhány dalom.

Ez a hely valóban biztonságos menedékké vált számomra. Sok bajból kihúzott azáltal, hogy más társasággal lógtam és egészséges kapcsolatokat láttam, ellentétben azzal, aminek korábban ki voltam téve. Az ottlét megnyitotta előttem egy új élet lehetőségét, azt, hogy nem kell feltétlenül olyan környezetben lennem, mint ahol felnőttem. Végül elmentem egy keresztény misszionárius táborba, ahol ifjú misszionárius lettem, és elkezdtem dolgozni a táborokban, programokat szervezni, segíteni a táborok vezetésében.

Úgy 15-16 éves lehettem, amikor volt egy megvilágosodási pillanatom, úgy éreztem, hogy komolyan változtat-

nom kell az életemen. Mindig tudtam, hogy van Isten. Az evangéliumi világban nagyon egyszerű az emberek hite, nem intellektuális alapokra épül. Később azonban egy nagyobb lemezkiadó ajánlatot tett nekem, miután meghallgatták a demómat, és gengszter rapet akartak; röviden szólva, beleestem ebbe a csapdába. Rengeteg pénzt ajánlottak. A gengszter rap akkoriban nagyon menő volt; volt egy 50 Cent nevű fickó, aki nagyot alkotott és szinte egymaga felrázta a rap-ipart, bár a gengszter rapperek nagy része általában szerepet játszik, akik igazából is bűnözők, ők általában fiatalon, golyóval a testükben végzik.

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

– Nekem Isten soha nem engedte, hogy túl messzire menjek. 15-16 évesen buzgón tanulmányoztam a Bibliát, bezárkóztam a szobámba, és óráig sírtam Istennek. Rengeteg kérdésem volt, mert úgy éreztem, hogy a keresztény tanok gyakran zsákutcába futnak, önellentmondásosak a nézeteik.

A biológiai apám, akivel nem együtt nőttem fel ugyan, de kapcsolatban voltunk, szintén nagy változáson ment keresztül: a '80-as években drogdíler volt, ma pedig keresztény teológus, lelkész és egy bibliai főiskola professzora. Tudtam, hogy feltehetek neki kérdéseket. És elkezdtem mélyebbre ásni. Tudni akartam, hol volt a törés. Elkezdtem olvasni az összes apokrif könyvet, azokat, amelyek nem kerültek be a bibliai kánonba. Aztán belemélyedtem az egyházalapítók írásaiiba, és kiderült számomra, hogy a kereszténység teljesen átírta a zsidó vallást.

Egy idő után azt mondtam a feleségemnek, hogy nem akarom többé ünnepelni a húsvétot és a karácsonyt. Ő azt hitte, hogy megőrültem. Fogalma sem volt róla, hogy mit csinállok; csak azt látta, hogy napi nyolc órát töltök azzal, hogy ezeket a könyveket olvasom, némelyiket egy olyan nyelven, amit még ő sem ismer. Nem kérdezett semmit; nem voltam az utcán, szóval csak ez számított.

Felmentem a netre, elkerültem a chabad.org-ra, és Mendel Kaplan lett az első „rabbim”, a ChabadFlamingo.com-on. Aztán elkezdtem figyelni más rabbikat, Rabbi Gordont és másokat. Két évig tanultam, olvastam és hallgattam meg mindent, ami elérhető volt.

– *Nem zavarodik meg az ember, ha ilyen hirtelen tódul rá ennyi információ?*

– Leültem olvasni a Bibliát, hogy megtudjam, hogyan lehet kapcsolatom Istennel. Korábban azt hittem, hogy már volt, de előlről kellett kezdenem az egészet. Elkezdtem imádkozni és böjtölni, sokszor három egymást követő napon át. Éjszakánként sírtam Istennek, az érzékenységem az egekbe szökött, és az egész olyan volt, mint egy kirakós játék, ami összeállt.

– *Mikor hagyta ott a messiási gyülekezetet?*

– Egy konferenciára mentünk, ahol más, hasonló gyülekezetekkel találkoztunk. Az előtérben állt két ortodox rabbi (egyikük Chábád rabbi volt), akik azért jöttek, hogy lelkeket mentsenek, próbálják a „híveket” lebeszélni erről a maszlagról.

Mentálisan nehéz volt számomra az átmenet, de Eli Cohen rabbi volt az, aki véget vetett minden teológiai kétségemnek, amikor azt mondta, hogy végső soron zsidóként elfogadok mindent, amit a zsidó nép elfogad, és elutasítom azt, amit a zsidó nép elutasít.

Elkezdünk a közösségbe járni, két év után pedig én és a feleségem, a húga és a sógorom is betértünk. Dupla esküvőt tartottunk. Úgy hat évvel ezelőtt pedig Izraelbe költöztünk.

– *Végül aztán nem a Chábádnál kötött ki, a breszlevi hászid irányzathoz csatlakoztunk.*

– Valóban. Sok könyvet olvastam már egészen a kezdetekben a breszlevi tanításokról, nagyon közel érzem magamhoz ezt az irányt. Valaki egyszer azt mondta nekem, hogy körülbelül hét évbe telik, amíg valaki spirituálissá válik, és

megkérdezték tőlem, hogy úgy érzem-e, hogy nekem ennyi időbe telt. Én pedig azt mondtam nekik, hogy nem, nálam épp az ellenkezője történt, én azonnal lángra lobbantam.

„AMIKOR ENGEDEK A HITEMNEK, AKKOR VAN A LEGNAGYOBB SIKEREM”

– *Beszéljünk a zenéről, amely már korán az élete része volt és bizonyára szerepet játszott a spirituális utazásában is. Mikor jött az ötlet, hogy vegyen valamit a régi életéből, ami ráadásul meglehetősen messze van a zsidó tanításoktól és azt szentséggé változtassa?*

– A zsidóság felé történő spirituális utam elején már abahagytam a zenélést, pedig épp akkor jöttem ki a legmenőbb lemezemmel, még az MTV-n is voltam. És ez még csak nem is egy gengszterlemez volt, hiszen addigra már nagyon erős volt a hitem.

Érdekes, hogy amikor engedek a hitemnek, akkor van a legnagyobb sikerem. Amikor sötétebb, gengszteresebb voltam, nem voltam ennyire sikeres.

Beszéltem az akkori rabbimmal, Brody rabbival arról, hogy vajon visszatérhetek-e a zenéhez. Ő – legnagyobb meglepetésemre – azt mondta, hogy nem csak, hogy visszatérhetek, de kötelező visszatérnem és használnom Istenadta tehetségemet a pozitív üzenetek közvetítésére. Legszentebb feladatunk a profánból vagy egyenesen a rosszból szentséget és jót csinálni. Így hozhatjuk le Istent erre a világra. Ezt tanítja a Chábád filozófia is.

08. 27. — 09. 05.

ZSINAGÓGÁK HETE

**40 ÉV UTÁN ÚJRANYITOTT
A VÖRÖSMARTY UTCAI STIBEL**

Amikor az EMIH az 5781-es évet három zsinagóga megnyitásával zárta, nem csak három csodálatosan szép épületet hozott létre, illetve élesztett újjá. Három közösségnek adott lehetőséget a megalakulásra, formálódásra, újraindulásra.

**ÚJRA IMAHÁZKÉNT FUNKCIONÁL
A BOCSKAI ÚTI ZSINAGÓGA**

FOTÓK: DEMECS ZSOLT, VÁRI JOHANNA

**KIBŐVÜLT
A ZSILIP KÖZPONT**

Roth Lenke & Simon Kulturális Központ

**200 ÉVES
AZ ÓBUDAI
ZSINAGÓGA**

08. 27. — 09. 05.

ZSINAGÓGÁK HETE

FOTÓK: DEMECS ZSOLT

Az idei Sóletfesztivál új helyszínen, az újbudai Feneketlen-tónál zajlott hatalmas érdeklődés mellett. Több mint 4000 adag sólet fogyott el négy különböző típusú sóletből. Az újbudai Parkszínpadon délelőtt gyerekműsor, délután és este pedig kulturális programok várták az érdeklődőket. Két világsztár is fellépett: *Alex Clare* egy szál gitárral és kristálytisza énekhangjával teremtett meghitt hangulatot, *Nissim Black* pedig bemutatta a hászid hip-hopot és fergeteges koncertet adott.

SÓLETFESZTIVÁL

„Már gyerekkoromban vágytam arra, hogy aktívan részt vegyek a judaizmus terjesztésében”

Interjú STELL JICCHÁK-kal, a Bocskai úti zsinagóga új rabbijával

Elég gyorsan történelmet írt Stell Jicchák Magyarországon. Az amerikai rabbi öt éve él itt, tavaly a világ leghíresebb zsidó sportolójára, Mark Spitz-re elsőként rakta fel a tfilint Budapesten. Mostantól pedig hivatalosan is az EMIH újbudai, Bocskai úti zsinagógájának vezetőjeként szolgál.

WALLENSTEIN RÓBERT INTERJÚJA

– Mi az első zsinagóga-élménye?

– Fort Lauderdale-ben, Floridában nőttem fel. Nagyon fiatal korom óta jártam zsinagógába. Emlékszem azokra a jó beszélgetésekre, amelyeket apámmal folytattam, ahogy sétáltunk a zsinagóga felé. Már két-három évesen jártam vele rendszeresen. A másik gyerekkori élményem egy hurrikánhoz köthető: Floridában ezekkel nőttünk fel. Egy ilyen hurrikánkor, lehettem hat-hét éves, az esőzés hatalmas áradással járt, és a sábeszt sem kímélte. Apám azt mondta, hogy ha velem akarok menni, akkor vegyek fel egy gumicsizmát és rövidnadrágot, mert valószínű találkozunk vízzel útközben is.

Muszáj volt felvennem ezt, pedig emlékszem, mennyire küzdöttem azért, hogy a szokás szerinti fehér ingemet és fekete nadrágot vehessem fel.

Nagyon szerencsés vagyok, mert boldog és szabad gyerekkorom volt, benne meghatározó zsidó közösségi élménnyel.

– Azoknak, akik most hallanak először önről, mutassa be magát és meséljen arról, hogy került Budapestre.

– Gyermekkoromtól kezdve, különösképpen a jesivában, sok önkéntes munkát végeztem. Elsődleges szándékunk az volt, hogy erősítsük a zsidó közösséget bárhol, ahol épp részt veszünk valamiféle önkéntességben. Nyaranta vagy a nagyünepek alkalmával természetes volt az életben ez a dolog. Az, hogy ezt éppen hol teszem, az nem volt soha prioritás. Töltöttem Szibériában egy egész nyarat például.

Az volt a tervem, hogyha majd házasodom, akkor a családdal, a feleségemmel közösen tudjuk ugyanezt a missziót folytatni. Amikor megtaláltam a feleségemet, akkor közösen elhatároztuk, hogy gyakorlatilag bárhol a világban, ahol feladat adódna, ezzel fogunk foglalkozni.

Budapest úgy jött képbe, hogy a feleségemnek van itt családja, és egy Peszáchot itt töltöttünk közvetlenül az esküvőnk után. Ez 2016-ban volt, és vendéglátóink, Köves Szmó rabbi és családja, megkérdez-

ték tőlünk, hogy nem lenne-e kedvünk csatlakozni az itteni rabbikhoz és segíteni az ő munkájukat abban, hogy Magyarországon terjesszük a judaizmust. Ez olyan ajánlat volt, amit nem tudtam visszautasítani.

– Gondolt-e valaha arra, hogy egyszer hivatalosan is zsinagógát fog nyitni?

Már gyerekkoromban vágytam arra, hogy aktívan részt vegyek a judaizmus terjesztésében. Különösen a jesivában töltött éveim alatt kristályosodott ki ez bennem. Ehhez pedig a tanulmányaink alatt a lubavicsi rebbitől örökölt útmutatás volt meghatározó.

– A rebbe korábban arra hívta fel a figyelmet, hogy amíg a régi időkben a jesiva főleg a tanításra szolgált, arra, hogy a rabbi-jelöltek a saját maguk képességeit pallérozzák, addig a holokauszt után a rebbe tanítása arra fókuszál, hogy törekedjünk arra, hogy a judaizmust erősítsük és ter-

jesszük a világban. Nem csak a sarkokban kell ülnünk és magunkban tanulunk, hanem azzal kell foglalkoznunk, hogy törődjünk más zsidó embertársainkkal, akiknek szüksége lehet arra, hogy visszavezessék őket a valláshoz. Külön kérte a jesiva diákokat, hogy a pénteki napokon – amelyek a sábeszra való előkészületek miatt nem a legerősebb tanulói napok – néhány órát szenteljünk arra is, hogy járjunk ki az emberek közé, közösségekbe, és terjesszük a judaizmust. Nekem ez gyerekkorom óta alap volt.

A kérdésre válaszolva azt nem mondom, hogy én láttam magamat valaha is egy külön zsinagóga rabbijává válni, nekem ez kevésbé volt a fontos. Inkább az motivált, hogy terjesszük a judaizmust és segítsek másoknak is közel kerülni a valláshoz, hogy mások is megtapasztalják a zsidóság kincseit.

A mi esetünkben most az Újbudai Zsinagóga egy olyan központ lesz, amely nem csak a zsidó ismereteknek lehet egy központja, hanem egy közösségi tér, ahol terepe lesz a jótékonykodásnak, az emberi törődésnek, a szeretet és a gondoskodás megnyilvánulásának.

– Mik azok a képességei, amelyek alapján azt érzi, hogy Önnek ez menni fog?

– Én nem szeretek magamról beszélni, ezt inkább másokra bízom, ítéljék meg ők. Ami fontos, az az, hogy egyensúlyban legyünk az igazsággal és a saját elveinkkel, azokkal, amiket a neveltetésünk során szereztünk meg, és azokból semmit ne veszítsünk el. Másrészt pedig nagyon fontos az igazság és a valóság megértésében szem előtt tartani azt, hogy nem mindenki úgy nevelkedett, mint mi.

Nem mindenkinek volt meg a lehetősége, hogy találkozzon azzal, ami számunkra egyértelmű: a judaizmus elveivel. Ezért gondolom azt, hogy nagyon fontos, hogy megpróbáljuk másokkal is megosztani ezeket az értékeket, amiket tanultunk a Rebbétől. Nyitottnak kell lennünk, nem ítélkezőknek és ismereteink átadása mindig a szereteten

keresztül kell, hogy megvalósuljon. A nyitottság és az elfogadás ezeknek az alapfeltételei.

– Rabbiként fogja szolgálni a közösséget. Mik is pontosan ma a feladatai egy újonnan felavatott zsinagóga szellemi vezetőjének?

– Régen a rabbik legfontosabb feladata az volt, hogy választ tudjanak adni a halachikus kérdésekre. Ma már – figyelembe véve mindazt, amin a népünk keresztülment az elmúlt évszázadok során – azt gondolom, hogy egy rabbinak nemcsak olyannak kell lenni, aki neutrálisan áll bizonyos kérdésekhez, hanem az ő felelőssége az is, hogy felálljon a tudomány asztala mellől, és ne csak tanítson, hanem menjen el oda, ahol szükség lehet rá. Lépjen ki saját tudományos komfortzónájából, menjen és szólítson meg olyan lelkeket, akik befogadók lehetnek a judaizmusra.

Ez azt is jelenti az én olvasatomban, hogy bárkivel, akit el tud érni, akire hatást tud gyakorolni, azzal folytasson dialógust is. Nézzük a magyar zsidóság jelenét: közel száz ezer emberről tudjuk, hogy zsidó származású, és alig 10 000 van, aki magát annak is vallja.

Egy rabbinak a közössége érdekeit kell szem előtt tartania, nem a saját tudományos pallérozottságát.

Akár még a saját tanulási idejét is érdemes feláldozni azért, hogy másoknak tudjon segíteni. Az én esetemben konkrétumot említve a sábeszek szervezése, az emberek meghívása, a jó hangulat megteremtése, az, hogy a network jól tudjon működni, másokat be tudjuk vonni, hogy ide tudjunk másokat szoktatni a fő feladatomban.

A hét más napjain is minél több vonzó programot próbálunk szervezni: közös tanulásokat, gyerekprogramokat, oktatási rendezvényeket, héber nyelvtanfolyamokat és – a feleségem segítségével – női tanulásokat is.

– Mit tud a zsinagóga környékének zsidó múltjáról és milyen lehet a jelenlegi zsidó élet?

A háború előtt, a harmincas években nagyon erős közösség volt itt, ezt a zsinagógát ők építették fel. Néhány ezer zsidó élt akkor Újbudán. A 11. kerületben ma is találkozom olyanokkal, akiknek a családjai itt éltek vagy maguk itt nőttek fel, csak távol kerültek a vallástól. Most talán arra várnak, hogy valaki elérjen hozzájuk és bevezesse őket ebbe a közösségbe, ahol egy családiás, otthonos légkörben érezhetik magukat.

– Itt a kerületben van egy neológ zsinagóga, amelyet Radnóti Zoltán vezet. Egy nagyon sikeres és aktív közösséget ismerek onnan. Úgy tudom, hogy több száz zsidó család él itt Újbudán, de jönnek hozzánk a környékbéli kisebb városokból – Budaörs, Törökbálint, Telki – is.

– Hogy csinálna kedvet másoknak is, miért lehet érdemes csatlakozni az önök közösségéhez?

– Azt gondolom, hogy a mi közösségünkben azért lehet jól érezni magadat, mert egy nagy család vagyunk, akik befogadók. Nagyon rövid idő alatt – alig két hónapja működünk – igazi közösség és családi légkör tudott kialakulni. Az emberek, akik itt, a sábeszi istentiszteletek során találkoznak és ismerkednek össze, tartják a kapcsolatot később is, és rendszeresen próbálnak visszajönni hozzánk sábeszre, ami természetesen közösségünk legfontosabb eseménye.

19 órakor imával kezdünk, 19.30 kor a vacsorával folytatjuk, ami jó 2-3 órán keresztül tart, mert mindeki feláll és beszél magáról, hogy jobban megismerjük egymást. Sokszor hallani, hogy az emberek azt érzik, végre rátaláltak az elvesztett gyökereikre.

Nekünk ez a visszaigazolás a legfontosabb. Nagy boldogság ez és reményt ad arra, hogy érdemes folytatni a munkánkat.

Történelmi dráma az Óbudai Zsinagóga születésnapjára

Az EMIH Firgun Zsidó Kulturális Alapítványának idén első alkalommal kiírt színmű pályázatára tizenhárom alkotó jelentkezett. A kandidálók között volt olyan is, aki nem tartja magát írónak, mégis az ő darabjára esett a – többek között Radnóti Zsuzsa Kossuth-díjas dramaturgot is soriban tudó – szakmai zsűri választása. **WALLENSTEIN RÓBERT ÍRÁSA**

Mose Munz *lajtorjája* címmel új színdarab született, amely a Zsinagógák Hete rendezvénysorozat egyik csúcspontjaként fókuszálta a figyelmet a 200 éves Óbudai Zsinagóga történetére. Az előadás *Hollós Csaba* szerző és *Fodor Orsolya* rendező közös alkotása. A címadó rabbi, Mose Munz az egyik leghíresebb óbudai rabbi volt, akinek sírja a mai napig zárandokhely. Inspirációért talán még Hollós is felkereshette a rebbe nyughelyét az óbudai temetőben.

A DARAB SZÜLETÉSE

Hollós Csaba, a nyertes, a bemutatót megelőzően lapunknak azt mondta, hogy „nem akar más szerzőket megsérteni azzal, hogy magát is írónak nevezze.” Ezzel a felütéssel kezdte beszélgetésünket a negyvenes éveinek közepén járó reklámszakember. Az utóbbi 20-25 évet piaci termékek értékesítésének hatékonysági mechanizmusaival operáló Hollós – hol máshol? – egy Facebook-hirdetésben találkozott a színmű pályázattal.

A szerző és családja a jom kipuri ünnepet az Újpesti Zsinagógában kezdi meg. A darab egyik alap-

szülségét éppen a böjt inspirálta, az, hogy hogyan hat már egy 25 órás sanyargatás is az elmére. Hollóst visszatérően foglalkoztatta az az elképzelt kép is, milyen lehetett több száz évvel ezelőtt a szombatok szombatja gyertyafényben. A darab írásának kezdetekor a helyszínhasználatot és a nyelvezetet illetően célja volt, hogy akár egy zsinagógában is előadható legyen a darab, bár erre való utalást nem tett a pályázatot kiíró szervezet.

Elsősorban az motiválta, hogy részese lehessen valaminek, ami közelebb hozhatja az óbudai közösség történetét a mai emberekhez. „Miótán elkezdtem kutatni a zsinagóga múltját, saját magamon vettem észre, hogy méltatlanul keveset tudunk erről az épületről és akkori közösségről, pedig az egész ország büszkeségként még maga József nádor is mutogatta külföldi vendégeinek a Monarchia akkor volt legnagyobb zsidó templomát. Az ottani közösség hatásait pedig a mai napig érezni” – meséli.

Az előadás egyik különlegessége, hogy a darab a nagy óbudai árvíz 1838-as valós eseményét – a tó-

ratekercek zsinagógából történt kimenekítését – veszi alapul, és mindehhez az alkotók az eredeti helyszínt használják színpadnak és díszletként is. Hollós gyerekkora óta számtalanszor haladt el a Dunaparti fekvésű zsinagóga mellett, de a klasszicista jellege, később az Aquincum szálloda testidegen jelenléte mellett sosem figyelt fel az épületre. Szerinte nagyon sokan vannak így, és most a 200. születésnap apropóján talán éppen ideje volt végre tenni valamit azért, hogy ez a jövőben másként legyen. „A zsidókról elterjedt sztereotípiát, hogy úgy tartanak össze, hogy közben nem érdekli őket az a társadalom, amelyben otthonra lelhetnek. Ebben a darabban próbáltam azt is bemutatni, hogy ezek az emberek két-háromszáz év alatt szervesen váltak a magyar nemzet részévé, és ez akkor is igaz, ha időnként voltak kísérletek arra, hogy a társadalom kivesse magából őket” – fogalmazott a szerző, akinek tinédzser korú gyermekei szerint „elég menő”, hogy a papa alig kilenc nap alatt megírt munkáját profi színházi emberek mutatják be egy olyan előadáson, amely vél-

FOTÓ: VÁRI JOHANNA

hetően egyszeri és megismételhetetlen színháztörténeti esemény lesz.

A színmű szerzőjének – hiába nem tartja magát írónak – 2019-ben megjelent már egy fikciós kötet, egy bűnügyi regény, amely egy New York melletti luxus-idősotthonban játszódik a '70-es években. És bár továbbra is a „polgári” elfoglaltságából várja a napi élethez szükséges bevételt, feleségének már elárulta, örömmel ajánlana írásokat egyik kedvenc színházának, a Pintér Béla Társulatnak is. Egyelőre talán még nem kell aggódnia Pintérnek, hiszen napi munkája mellett Hollós négy hónapja újabb könyvén dolgozik, ami egy katolikus papról szól, aki útnak indul, hogy megtérítse a vad északon élő eszkimókat. Hogy lesz-e újabb színdarabja? Erre egyelőre még várni kell. Talán Fodor Orsolyán is múlhat mindez. A fiatal rendezőt Réczei Tamás – a Fírgun Zsidó Kulturális Alapítvány szakmai vezetője – kérte fel a darab színpadra állítására.

SZÍNHÁZ EGY SZAKRÁLIS TÉRBEN

A római katolikus családból érkező művész számára a színdarab elsősorban a Godot-ra várva abszurd drámát juttatta eszébe, majd olyan létfilozófiai kérdésekkel kezdte el vizsgál-

ni a darabot, mint például az egyéni hit, a feláldozás vagy a praktikum kölcsönhatásai. „A szakdolgozatomat éppen a szakrális terek újbóli hasznosításáról írom, nagyon sokat kutattam a témában. Rendkívüli lehetőségnek éreztem és nagyon motivált az, hogy miként lehet egy 200 éves, sok kihagyás után újra működő szakrális térben színházat csinálni” – mesélte nekünk Fodor az egyik próbanap szünetében. „Ez egy kultúr- és vallástörténeti utazás a csapatnak, ahol olyan kérdéseket feszegetünk, amelyek nem csak egy zsidó közösség számára relevánsak. Az egyik alapvetésünk az, hogy vajon vannak-e ma olyan elveink, ügyeink, ami miatt akár a saját életünket is fel tudnánk áldozni” – meséli a darab egyik fő motívumáról a színházi tanulmányait jelenleg Lengyelországban folytató rendező, aki saját maga választhatta ki alkotói csapatát.

UNIVERZÁLIS ÜZENET

Többségük fiatalabb színész, van köztük olyan is – az egyik főszereplő, Szabó Sebestyén László –, aki öt éve tagja a Nemzeti Színháznak. Szintén fontos karaktereket alakít az előadásban az országos ismertségű Szabó Simon, aki nem először jár az Óbudai Zsinagógában. 20 év-

vel ezelőtt egy televíziós produkcióban működött közre az épület akkor még igencsak romos falai között, majd pár éve egy barátja fiának briszen is járt itt. „A briszen misztikus hangulat volt. Egészen csodálatos, hogy most itt színházi előadást lehet csinálni. Ez nagy kihívás és hihetetlen élmény is. Talán nem lenne haszontalan, ha más templomokban is lehetne színházi előadást tartani” – mesélte nekünk sok más ismert film szereplője, akit a legutóbbi magyar mozisiker, a Pesti Balhéban is láthattak. Szabó szerint Hollós szövege erős és nagyon vizuális, és van egy örök aktualitása is: kik és hogyan viszonyulnak a bajba jutott emberekhez. A darabban több reakciót is ábrázolnak, azok pedig univerzálisan tudnak mindenkire szólani.

Az EMIH az őszi zsidó ünnepek felvezetéseként a Zsinagógák Hete elnevezésű programsorozat keretében tisztelt meg a fennállásának 200. évfordulóját idén ünneplő Óbudai Zsinagóga előtt ezzel a színdarabbal. Ebben partnerre letek Óbuda Önkormányzatában, akikkel közösen hirdették meg a színműpályázatot. Hollós Csaba darabja az 1838-as árvízi események alapján született: a fikciós történet két fiatal zsidó fiúról szól, akik bent ragadtak a zsinagógában.

KÉNYEZTETŐ GONDOSKODÁS

A *gmilut chászádím*, a jótétemények végzése az egyik legfontosabb és igencsak szerteágazó *micva*, mely végtelen lehetőséget kínál arra, hogy jót tegyünk embertársainkkal. Hohmecoló rovatunkban írtunk a Rebbe által alapított Sifrá és Puá csoportokról, melyek szintén e kategóriába sorolhatók. Most pedig különféle ételeket mutatunk be, melyekből kényeztető reggeli- vagy vacsorasomagot állíthatunk össze kismamáknak vagy bárki másnak, akinek szüksége van arra, hogy érezze, törődnek vele, fontos mások számára. *DÉNES ANNA ÍRÁSA*

A csomagoknak egyszerre kell finomnak és táplálónak, ugyanakkor kényeztetőnek lenniük. Szem előtt kell tartanunk, hogy hányan és mikor fogyasztanak majd az ételből, milyen messzire kell szállítani stb. Azt is fontos előre tisztázni, hogy van-e ételallergiás a családban vagy vannak-e más, különleges megkötések az enniválóval kapcsolatban. Így válik tettünk igazi segítséggé és támogatássá.

Mindig tartsuk szem előtt, hogy az ételnek esztétikusnak, jó megjelenésűnek is kell lennie, hogy annak, aki kapja, kedve legyen hozzálátni. A fentiekén kívül arra is gondoljunk, hogy télen inkább melegebb, lakatóbb ételekre vágyik mindenki, nyáron pedig jól jöhet egy-egy könnyű, hűsítő fogás akár reggelire is. Érdemes az egyes dobozokat felirattal is ellátni, ha nem lenne egyértelmű, hogy mi rejtőzködik benne.

TIPP: EZ TEHETJÜK A CSOMAGBA

KENYÉRFÉLÉK: kifli, zsömlé, friss pita vagy kenyérszeletek, bagel

MÖZONOT FINOMSÁGOK:

sós vagy édes gofri hozzá való krémekkel, pizzás csigák (lásd a receptünket), palacsinta

MELEG ÉTELEK: saksuka (izraeli lecsó), omlett, túrós lepénykék

ZÖLDSÉG-GYÜMÖLCS:

zöldsaláták, nyers zöldségcsíkok, sárgarépas csírasaláta (lásd a receptünket), idénygyümölcsök, kompót

TEJTERMÉKEK: joghurt vagy puding, néhány szelet sajt, túró, vajkrém, körözött, kapos-fokhagymás túró, meleg kakaó (télre), turmixok

TEJMENTES KRÉMEK: chumusz, tchina (szezámmagkrém), padlizsánkrém

HÁZI ÉDESSÉGEK:

csokis zabpehely-szeletek (lásd a receptünket), habcsók, muffinok

SÁRGARÉPÁS CSÍRASALÁTA

párve, tojás- és gluténmentes

Hozzávalók: 4 szál sárgarépa; 1 doboz alfalfa csíra; ½ uborka; ½ piros kaliforniai paprika; ½ bögre magozott, szeletelt olajbogyó; 1 kk. olívaolaj; 1 ek. frissen facsart citromlé; csipetnyi őrölt bors vagy koriander

A répát megtisztítjuk és durvára reszeljük. Az uborkát és a paprikát felkockázzuk. A zöldségeket a többi hozzávalóval együtt tálba tesszük és alaposan összekeverjük.

CSOKOLÁDÉVAL TÖLTÖTT ZABPEHELY-SZELETEK

párve, tojásmentes

3 bögre zabpehely; ½ bögre cukor; 1 bögre kókuszolaj (vagy olvasztott vaj, ez esetben tejes lesz a desszertünk); 1 tábla étcsokoládé; ¾ pohár mogoróvaj (sima vagy mogoródarabokkal)

A kókuszolajat vagy vaját egy lábosban lassan megmelegítjük. Bekeverjük a zabpehelyt és a cukrot és néhány percig – kevergetés közben – melegítjük, amíg teljesen elkeverednek az alapanyagok. Egy tálba sütőpapírt simítunk és a zabpehelyes keverék felét belenyomkodjuk. A csokoládét és a mogoróvaját kis lábosba töltjük, vízgőz fölött összeolvasztjuk és a zabpehelyre simítjuk. A maradék zabpehelyt a csokoládés keverék tetejére morzsoljuk, kissé odanyomkodjuk, majd néhány órára hűtőbe tesszük. Kockákra vágva kínáljuk.

PIZZÁS CSIGA

tejes, tojásmentes

A tésztához: ½ kg liszt; 1 pohár víz vagy tej; 50 g friss élesztő; 2 ek. olívaolaj; 2 kk. só; 2 ek. szezámmag; ½ kk. köménymag; fűszerek, ízlés szerint: bors, őrölt koriander, fokhagymapor, szárított oregano vagy bazsalikom

A töltelékhez: 1 sűrített paradicsom (konzerv); 2 ek. olívaolaj; néhány evőkanál víz; 2 gerezd fokhagyma, összetörve; só, cukor, bors, ízlés szerint; 1 doboz olajbogyó, felkarikázva vagy 1 doboz konzerv kukorica; reszelt sajt

Az élesztőt a vízben vagy tejben felfuttatjuk. Amennyiben a tésztához tejet használunk, úgy a pizzás csigákra mezonot áldást mondunk, ám ha vízzel készül a tészta, úgy kezet kell mosnunk, és hámcoci lesz a megfelelő áldás (ezt mindenképpen jelezzük a csomagoláson).

A tésztához valókat nagy tálba tesszük, rugalmas tésztává gyúrjuk. Kiolajozott tálban, letakarva fél óra alatt megkelesztjük, majd négy darabba vágjuk. A töltelék hozzávalóit a reszelt sajt és az olajbogyó (vagy kukorica) kivételével egy nagy tálban alaposan összekeverjük. Kinyújtjuk az első tésztadarabot, megkenjük a paradicsomkrémmel, megszórjuk olajbogyóval vagy kukoricával, majd reszelt sajttal, végül szorosan feltekerjük, és a szélét összecsiszelve lezárjuk. A tésztatekerécsket kétujjnyi vastag szeletekre vágjuk, és a csigákat sütőpapírral bélelt tepsire rakosgatjuk, egymástól néhány centi távolságra. Így járunk el a többi tésztadarabbal is. 15-20 percnyi pihentetés után 180 fokra előmelegített sütőben 20 perc alatt készre sütjük a csigákat.

ÚJ ZSINAGÓGÁK – NÖVEKVŐ KÖZÖSSÉG

Az idén augusztus végétől szeptember elejéig megrendezett Zsinagógák Hetén az EMIH három zsinagógát is megnyitott. Az egyik újranyitott, mert a régebbi időkben is imaházként működött, a másikat felújítva nyitották újra, a harmadik pedig már gyakorlatilag megnyitott korábban (itt tartjuk jelenleg a Zsidó Tudományok Szabadegyetemének szemesztereit), de teljes terjedelmében most vehettük birtokba. KÖVES SLOMÓ ÍRÁSA

Olvasva a Zsinagógák Hete posztjaihoz, programajánlóihoz írt kommenteket a közösségi oldalakon, úgy láttam, sokakban felmerült a kérdés, hogy ugyan nagyon dicséretesnek tartják, hogy régi, leromlott állapotú épületek megújulnak, de meglehetősen kevés vallásos zsidó van Magyarországon, olyan pedig talán még kevesebb, aki templomba járóként gyakorolja a hitét.

Vajon érdemes zsinagógákat nyitni, ha valóban olyan kevés a vallásos zsidó?

Furcsa ez a kérdésfeltevés, hiszen éppen az a célja a zsinagóganyitásoknak, hogy a zsidóságot nem megélt vagy sok esetben részben tabuként kezelő, részben elfelejtő budapesti zsidók körében megteremtjük az igényt a zsinagógába járásra.

Ez egy kicsit ahhoz hasonlítható, mintha arról beszélnénk, hogy míg nem volt kínai étterem Budapesten, addig nem volt igény a kínai ételekre. Minél több kínai étterem nyílik, annál jobban nő rájuk az igény is rájuk, különösen akkor, ha azok jó színvonalú szolgáltatást tudnak nyújtani.

Azt látjuk, hogy minden egyes zsinagóganyitás újabb és újabb embereket vonz be, és ezek az emberek többségben olyanok, akik korábban valóban nem jártak zsinagógába. Magyarországon ma egy zsidó hitközségnek nem az a feladata, hogy a zsidó vallás megélésére igényt tartó embereket kiszolgálja, hanem az, hogy megteremtse ezt az igényt, és ezután újabb és újabb igényt teremtsen erre.

Aki az EMIH zsinagógáit ismeri, tudja, hogy olyan embereket próbálnak megszólítani, akiknek nem volt eddig merszük a zsinagógai életben részt venni. Talán azért, mert idegenkednek a szertartásoktól. Talán azért, mert nem találtak olyan közösséget, ahol úgy érezhetik, hogy nem az a lényeg, hogy éppen milyen sokan vannak, hanem hogy akik ott vannak, azok fontosak egymásnak, és így alkotnak közösséget. A nyitottság, a jókedv, a felhasználóbarát hozzáállás, amit az EMIH zsinagógáiban az ottani rabbik és rebecenek képviselnek, megteremtik azt a közeget, amelyben azok is jól érzik magukat, akik eddig nem vettek részt aktívan a hitéletben.

Amikor 11 évvel ezelőtt megnyitott az Óbudai Zsinagóga, akkor hasonló hangok szólaltak meg: egyesek azt vizionálták, hogy ez egy múzeum lesz, és „tudták előre”, hogy nem lesznek benne zsidók, hiszen a jelenlegi zsinagógákat sem lehet megtölteni.

NÉVJEGY

KÖVES SLOMÓ

- SZÜLETETT: 1979
- FOGLALKOZÁSA: vezető rabbi, Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség
- CSALÁD: házas, öt gyermek édesapja.

Olyan zsinagógákat, ahol nem magas színvonalú a szolgáltatás, valóban nehéz megtölteni. Alapvetően minden zsinagógát nehéz megtölteni, de minél több zsinagóga van és minél inkább színesedik a kínálat mind tartalom, mind elérhetőségben, annál többen fognak zsinagógába járni.

És az ilyen kételkedők számára azt is fontos hangsúlyozni, hogy a zsinagóga,

„Drága barátaim, nekem van egy álmom, ez az álom az, hogy 10 év múlva nemcsak 50 zsinagógánk lesz Budapesten, hanem, hogy nem lesz egyetlen zsidó gyerek sem, aki nem ismeri a héber ábécét, az alefbétet. Van egy álmom, hogy 10 év múlva nem lesz egyetlen zsidó sem Budapesten és Magyarországon, aki szégyellné magát és ne menne zsinagógába azért, mert úgy érzi vagy azt gondolja, hogy onnan kinézik. Van egy álmom, és ez az álom az, hogy 10 év múlva ne legyen olyan zsidó Magyarországon, aki ha meghallja azt a szót, hogy zsidó, akkor összerezzen, hanem minden magyar zsidó, ha meghallja azt a szót, hogy zsidó, akkor jó érzéssel eltelve, büszkén kihúzza magát.

Drága barátaim, nekem van egy álmom, és ez az álom arról szól, hogy nagyon hamar minden magyarországi zsidó, minden budapesti zsidó ismerje meg első kézből, hogy mi az a sok jó, amit a zsidóság, a zsidó élet megélése ad mindannyiunknak az élet mindennapjaiban. Ismerje meg, milyen jó egy közösséghez tartozni, milyen szép dolog a zsidóságot a családban megélni, milyen jó, hogy van hova tartoznunk, hogy vannak gyökereink, hogy nem érezzük úgy, hogy bármelyik pillanatban elfúj bennünket a szél. Milyen jó, hogy van miből reményt meríteniünk, milyen jó, hogy van hova tartoznunk és van miből erőt meríteniünk.

Drága barátaim, ahhoz, hogy ez az álom teljesüljön, kell persze egy nagy adag isteni csoda, de a történet legvégén leginkább ránk van szükség, rátok van szükség, mindenkire, akinek volt alkalma már egy kicsit megtapasztalni és belekóstolni abba, hogy milyen jó zsidónak lenni, az ezt az érzést, ezt az ízt ne legyen rest és adja tovább ki-ki a maga szintjén, a maga lehetőségéhez mérten.”

Részlet Köves Slomó rabbi beszédéből, amely 2021 augusztusában hangzott el a Vörösmarty utcai Pesti Stibel megnyitóján

az ima és a zsidóság megélése nem csak a vallásos zsidóknak, hanem minden zsidónak fontos. Azt látjuk, hogy ma zsidónak lenni Magyarországon, Budapesten sokkal természetesebb, mint tíz-húsz-harminc évvel ezelőtt volt, és ehhez biztos, hogy hozzájárul az egyre több zsinagóga. Több zsidó intézmény van, ami egyre több és több embert ér el.

Sokszor halljuk azt is, hogy minek régi épületeket „szétverni”, felújítani, miért nem új helyszínek jönnek létre... A régi, elhagyatott zsinagógák felújításának van egy fontos, szimbolikus üzenete: az, hogy a zsidóság kiáll a saját értékeiért, nem hagyja veszni azokat a helyeket és az azokban rejlő hagyatékot, amelyeket az elődeink vérrel és verejtékkel hoztak létre. Ezeket a helyeket nemcsak gondoznunk és felújítanunk kell, nemcsak vissza kell adnunk a közösségnek, hanem meg is kell töltenünk közösséggel. A falak újjáépítése, megnyitása, étellel megtöltése áttételesen minden egyes ember szá-

mára is egy üzenet, hogy az ő saját zsidóságtól való eltávolodása is visszakapcsolható, újra étellel megtölthető.

A régi zsinagógák újrainvitálásának szimbolikus üzenete mellett természetesen nagyon fontos, hogy igyekezni kell az eredeti formát visszaadni, de persze az észszerűség határain belül. Nem érdemes arra költeni túl sok pénzt, hogy egy az egyben csináljuk vissza azt, ami volt, ha ugyanazt az összeget más hasznos dologra lehet költeni az újjáépülő zsinagógában. Újbudán például teljesen szétverték statikailag az épületet. Bizonyára vissza lehetne építeni olyanra, amilyen volt (*lapunk 136. számában megjelent cikkeinkben részletesen olvashatnak arról, hogy a zsinagóga háború utáni bezárását követően hogyan alakították át úgy a falakat, hogy az eredeti állapot visszaállítása már nem volt lehetséges - a szerk.*), de a szimbolikus jelentősége – hiszen újra „kezünkbe vesszük” a zsinagógát – így is megvalósul. Vannak olyan esetek is, amikor fontosnak éreztük, hogy – tiszteletben tartva a régi elemeket – valami újat hozzunk be a zsinagógába. Például Óbudán a csillárok esetében, amelyek nem egy az egyben a régiak, hanem új „bútordarabokként” most kerültek be – mert azt szeretnénk volna hangsúlyozni, hogy a zsinagógák „élő” helyek és nem csak múzeumként kell funkcionálniuk. Így rekonstruáltuk a régi állapotot, de úgy, hogy mi, az új nemzedék is hozzátettünk valami maradandót építészetileg is.

Ahogy azt augusztus végén láthatta a nagyközönség, amikor megnyílt a Pesti Stibel és az Újbudai Zsinagóga, amelyeket részben vagy egészben sikerült visszakapnunk, így újra birtokba vehették a közösség tagjai.

A Zsinagógák Hetén felavatott három zsinagóga között van a Zsilip is, amely egy teljesen új épület, és nemcsak imaházként, hanem közösségi térként is működik a továbbiakban. A nagy része gasztronómiai és kulturális hely lesz, játszótérrel, kiállítóterrel, kávéházzal.

Készülőben van a Zsidó Színház (amiről nemrégiben, a *Partizán* csatornáján megjelent interjúban is volt szó bővebben), valamint vannak más kulturális kezdeményezések is. A Zsidó Színház is arról szól, hogy nem közvetlenül a vallás nyelvén, hanem egy másik, kulturális nyelven próbáljunk helyet adni azoknak az értékeknek és az azokról való gondolkodásnak, amelyek a zsidó integritás megélésében fontosak.

A múlt hónapban megrendezett Sólétfesztivál ugyancsak egy kulturális-gasztronómiai rendezvény, sok ezer embert vonzott be a programjaival. Aki részt vett rajta, láthatta-hallhatta, hogy az ott fellépő, a beszélgetésekben részt vevő színészek, zenészek, sáfek, valamint az EMIH különböző oktatási és karitatív intézményei milyen elhivatottsággal és szeretettel dolgoznak azért, hogy az új zsinagógákban és az ilyen típusú kulturális és közösséget formáló rendezvényeken kivétel nélkül mindenki jól érezze magát.

És az sem véletlen, hogy ezt a programot is a Zsinagógák Hete programsorozatba építettük be...

Kecskés Hersel meséje

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

A szent életű Báál Sém Tov fiatal korában faluról falura és városról városra utazgatott a társaival. De nem szórakozni vagy világot látni mentek, mint oly sok más fiatal ember! Mindannyian tudós és szent életű férfiak voltak, akik egyszerű, szegény parasztoknak öltözve segítettek titokban mindenkinek, akinek szüksége volt rá.

Egyszer egy ilyen útjuk alkalmával jutottak el Brody városába. Ahogy járták az utcákat, a Báál Sém Tov egyszer csak meglátott egy szegény embert. Ruhája rongyosabb és szakadtabb volt, mint a legszegényebb emberé, akit korábban csak láttak, háta egészen meggörnyedt zsákjának mázsás súlya alatt. Arca mégis nyugodt volt és szent fény vette körül. Ahogy az utcai járókelők észrevették az embert, harsányan nevetni kezdtek: „Kecskés Hersel, cipekedj egészségben!” – kiáltozták.

A Báál Sém Tov azonnal érdeklődni kezdett, ki is ez a „kecskés Hersel”. A környékbeli elmondták neki, hogy ez bizony nem más, mint az egyszerű, tudatlan Hersel, aki vagy tíz éve már, hogy megözvegyült, és azóta teljesen meg is bolondult. Két fia van, mindketten neves jesivákban tanulnak és igen jó tanulók, de Hersel jobban érdeklik a kecskéi, mint a fiai. Ugyanis a két fián kívül négy kecskéje is volt a szegény embernek, innen eredt a gúnyneve is, és szerény keresetét mind a kecskéire fordította.

A Báál Sém Tov nagyon szerette volna megtudni Hersel titkát, hiszen akármit is mondtak a városka lakói, a szegény hordár arca mégis olyan szent fényben ragyogott, mint Mózes arca, miután lejött a Szináj-hegyről, kezében a kőtáblákkal a zsidó nép számára. A Báál Sém Tov imádkozott, kérlelte Istent, hogy fedje fel előtte a szegény ember titkát, de imája nem talált meghallgatásra. Ekkor a Báál Sém Tov böjtölni kezdett. Három egész napon át nem evett és nem ivott, csak imádkozott és könyörgött Istenhez, hogy fedje fel előtte „kecskés Hersel” titkát.

A harmadik napon, éppen a délutáni mincha imádság után, a Báál Sém Tov találkozott Hersellel. Megkérte, hadd látogassa meg a hordárt otthonában, Hersel pedig boldogan beleegyezett. A kidőlt-bedőlt falú házikóban lócára ültette, frissen fejt kecsketejjel kínálta a rejtőzködő cádikot, és míg a Báál Sém Tov ivott, Hersel mesélni kezdett:

„Tíz évvel ezelőtt elveszítettem szeretett feleségemet, Goldét. Golde csodálatos, jószívű asszony volt. Rendszeresen látogatta a betegeket és azokat az anyákat, akik nemrégiben adtak életet gyermeküknek. Miután Golde meghalt, a fiaimmal illően meggyászoltuk őt. Ekkor történt, az egyik éjszaka, néhány nappal a halála után, hogy drága feleségem megjelent álmomban és elmondta,

micsoda óriási jutalom várta őt az Égben mindazért a jóért, amit a betegekkel és az édesanyákkal tett.

Így szólt hozzám: »Hersel, amikor elérkeztem az Égi Ítélszék elé és a nevemet kérdezték, megjelent ott mindazoknak az anyáknak és betegeknek a lelke, akiknek 27 év alatt akár csak egyszer is segítettem. Ők könyörögtek értem, és érdemeim elismeréseként az Édenkertbe jutottam. Hersel, fogadd meg a tanácsomat, tegyél úgy, ahogyan én cselekedtem, és óriási jutalom vár téged is!«

Akkor fogtam magam, és vettem négy kecskét. A lehető legjobb ellátásban részesítem őket, vigyázok rájuk, táplálom és jól tartom őket, hogy sok tejet adjanak, amit kioszthatok a betegek és az édesanyák között, hogy új erőre kapjanak tőle.”

A Báál Sém Tov megrendülten hallgatta a történetet, és már épp válaszolni készült, amikor Hersel így folytatta:

„De ez még nem minden! Drága Goldém tegnap éjjel újra eljött álmomban, és azt mondta: »Hersel, ha holnap a mincha ima után egy szegény ember kérdez tőled valamit, hívd meg őt az otthonunkba és kínáld meg egy pohár tejjel, mert rajta keresztül éred el az örök megváltást.«”

A Báál Sém Tov azonnal tanítványává fogadta és a szárnyai alá vette Herselt. Hersel szorgalmasan tanult és ő is titkos cádik lett, aki ezreknek segített titokban utazásai során.

Az Ön számára az Olajág Otthonok nyújtják a legoptimálisabb életformát,

amennyiben az alábbiak közül egy vagy több pont is igaz Önre:

- ♦ hosszú távú, biztos lakhatási körülményekre vágyik,
- ♦ szeretné megőrizni az önállóságát, függetlenségét, szabad mozgását,
- ♦ hozzátartozói távol élnek Öntől vagy elveszítette őket,
- ♦ nem akarja terhelni a családját a mindennapi problémákkal, egészségügyi gondokkal,
- ♦ Ön hosszabb-rövidebb ideje egyedül maradt,
- ♦ magányosnak érzi magát, közösségre vágyik,
- ♦ nehezeére esik a bevásárlás, mosás, főzés, takarítás, egyéb napi teendők,
- ♦ a folyamatos egészségügyi felügyelet biztosságot jelent Önnek,
- ♦ szeretne hasonló korúakkal ismerkedni, barátkozni, közös programokon részt venni,
- ♦ szereti tartalmasan tölteni a szabadidejét.

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyögmasször, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

Facebook Tanház

Virtuális Bét Midrás

Minden nap a Zsido.com Facebook oldalán

3 wearing - weekday - uniform
- weekends, special occasions - afternoons
uniform → doesn't allow us to express our personality
afternoons → jeans, hoodies, sweaters, black
special occasions → suit, dress

ISMERD MEG ISKOLÁNKAT!

Következő nyílt napjaink:

október 5., október 21.

Előzetes regisztráció: titkarsag@zsidogimnazium.hu

További információ: Szilánk Zsuzsa (06 30 9903694)

